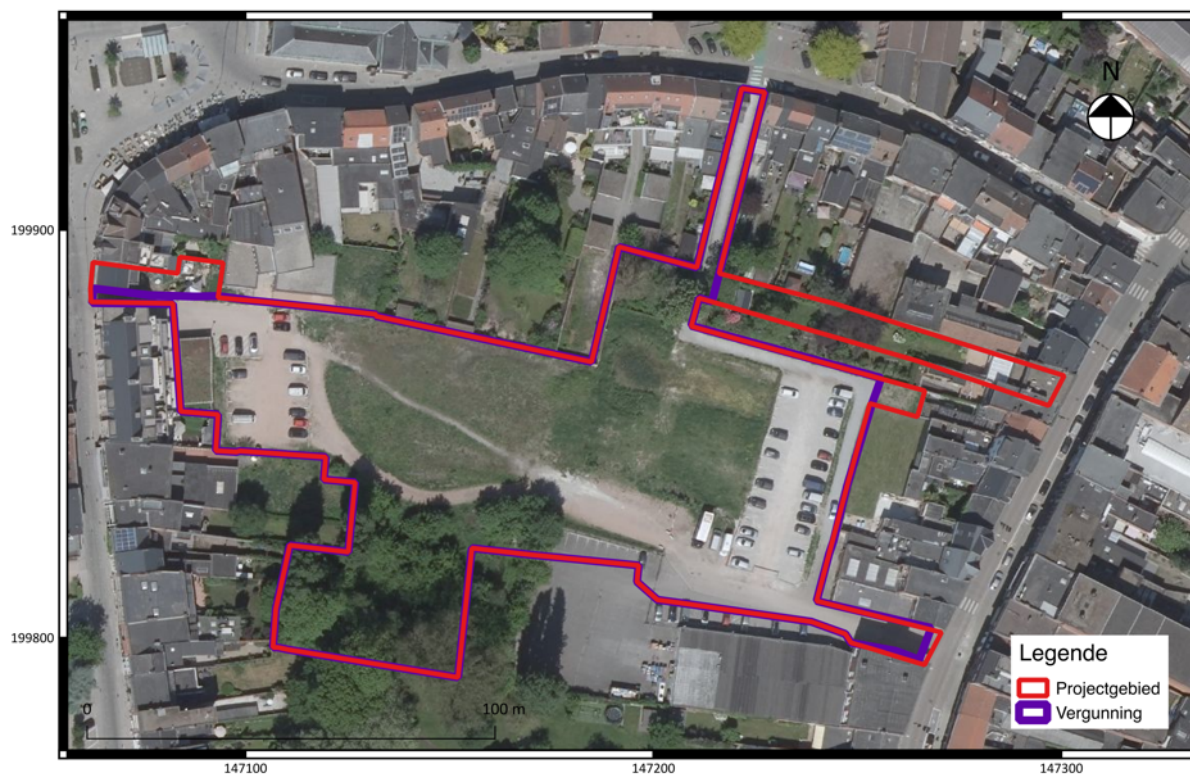

Archeologienota: Ontwikkeling van de site “Nielderhoff” aan de Dorpsstraat te Niel

Julie Van Roy

Colofon

Archeologienota: Ontwikkeling van de site “Nielderhoff” aan de Dorpsstraat te Niel

Initiatiefnemer:	Gemeentebestuur Niel
Erkend archeoloog:	Nick Van Liefferinge
Auteurs:	Julie Van Roy
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2019, Studiebureau Archeologie bvba

Inhoudstafel

Inhoudstafel	p. 1
Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek	p. 2
1.1 Beschrijvend gedeelte	p. 2
1.1.1 Administratieve gegevens	p. 2
1.1.2 Archeologische voorkennis	p. 4
1.1.3 Onderzoeksopdracht	p. 4
1.1.4 Beschrijving geplande werken	p. 5
1.1.5 Werkwijze	p. 11
1.2 Assessmentrapport	p. 12
1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied	p. 12
1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied	p. 16
1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied	p. 25
1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	p. 27
1.2.5 Synthese	p. 28
Hoofdstuk 2 Resultaten van het proefsleuvenonderzoek	p. 30
2.1 Beschrijvend gedeelte	p. 30
2.1.1 Administratieve gegevens	p. 30
2.1.2 Archeologische voorkennis	p. 31
2.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling	p. 32
2.1.4 Afbakening van het te onderzoeken gebied	p. 33
2.1.5 Vooropgestelde onderzoeksmethoden en -technieken	p. 33
2.1.6 Afwijkingen t.a.v. de vooropgestelde onderzoeksstrategie en -methodes	p. 33
2.2 Assessmentrapport	p. 36
2.2.1 Lithostratigrafische en bodemkundige opbouw	p. 36
2.2.2 Bespreking van de bodemsporen	p. 36
2.2.3 Bespreking van de vondsten	p. 42
2.2.4 Natuurwetenschappelijke staalnames	p. 45
2.2.5 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	p. 45
2.2.6 Impactbepaling van de geplande werken op het bodemarchief	p. 46
2.2.7 Beantwoording onderzoeksvragen	p. 47
Hoofdstuk 3 Programma van maatregelen	p. 48
3.1 Gemotiveerd advies	p. 48
3.2 Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem	p. 50
Bibliografie	p. 53
Plannenlijst	p. 55
Bijlagen	
Bijlage 1: Overzichtsplan	
Bijlage 2: Foto-inventaris	
Bijlage 3: Sporeninventaris	
Bijlage 4: Vondsteninventaris	
Bijlage 5: Bodemprofielen	

Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode:	2019F157
Aanleiding:	De gemeente Niel plant een aanvraag voor het bekomen van een omgevingsvergunning voor enkele percelen aan de Dorpsstraat. De totale kadastrale oppervlakte van het projectgebied bedraagt ca. 11 810 m ² en deze van het effectieve vergunningsgebied 10 837 m ² . Daarmee valt de aanvraag binnen de aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen 3000 m ² of meer bedraagt (Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013, het Onroerendergoedbesluit van 16 mei 2014 en de Code van Goede Praktijk).
Actoren:	Nick Van Liefferinge OE/ERK/Archeoloog/2016/00111 Veldwerkleider, redactie Julie Van Roy Assistent-archeoloog, auteur Studiebureau Archeologie bvba OE/ERK/Archeoloog/2015/00002
Locatie:	Niel, Dorpsstraat (fig. 1.1 en 1.2) Bounding box: punt 1: x = 147 062, y = 199 790 punt 2: x = 147 301, y = 199 935 Niel, Afd. 1, Sectie A, percelen 366A2, 445C4, 447P2, 447X2, 447Y2, 447V2, 448H2, 617A (fig. 1.3)
Oppervlakte onderzoeksgebied:	10 837 m ²
Relevante termen:	Bureauonderzoek, dorpskern, 19 ^e eeuw, school

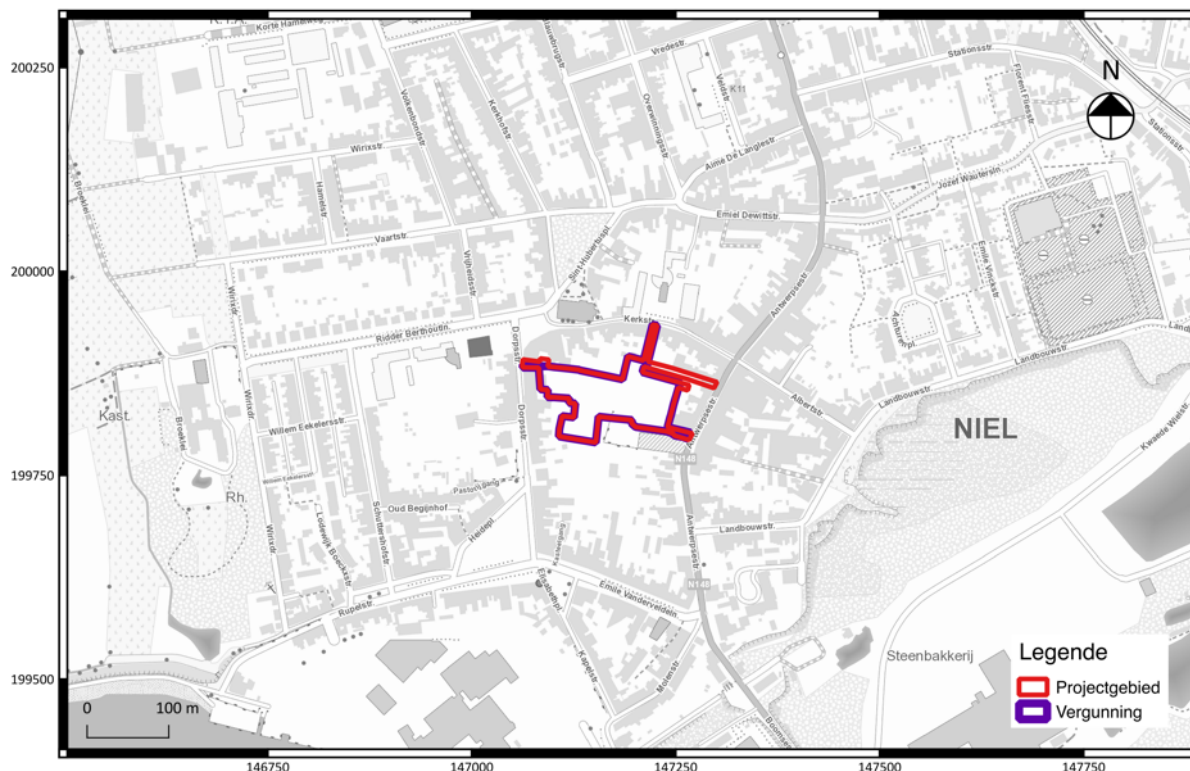

Fig. 1.1: Uittreksel van de topografische kaart met situering van het projectgebied (©Databank Ondergrond Vlaanderen).

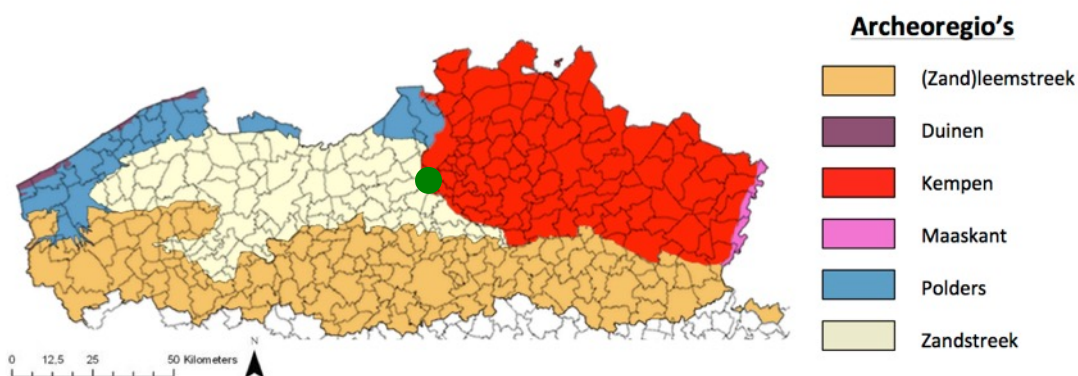

Fig. 1.2: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's¹.

¹ <https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

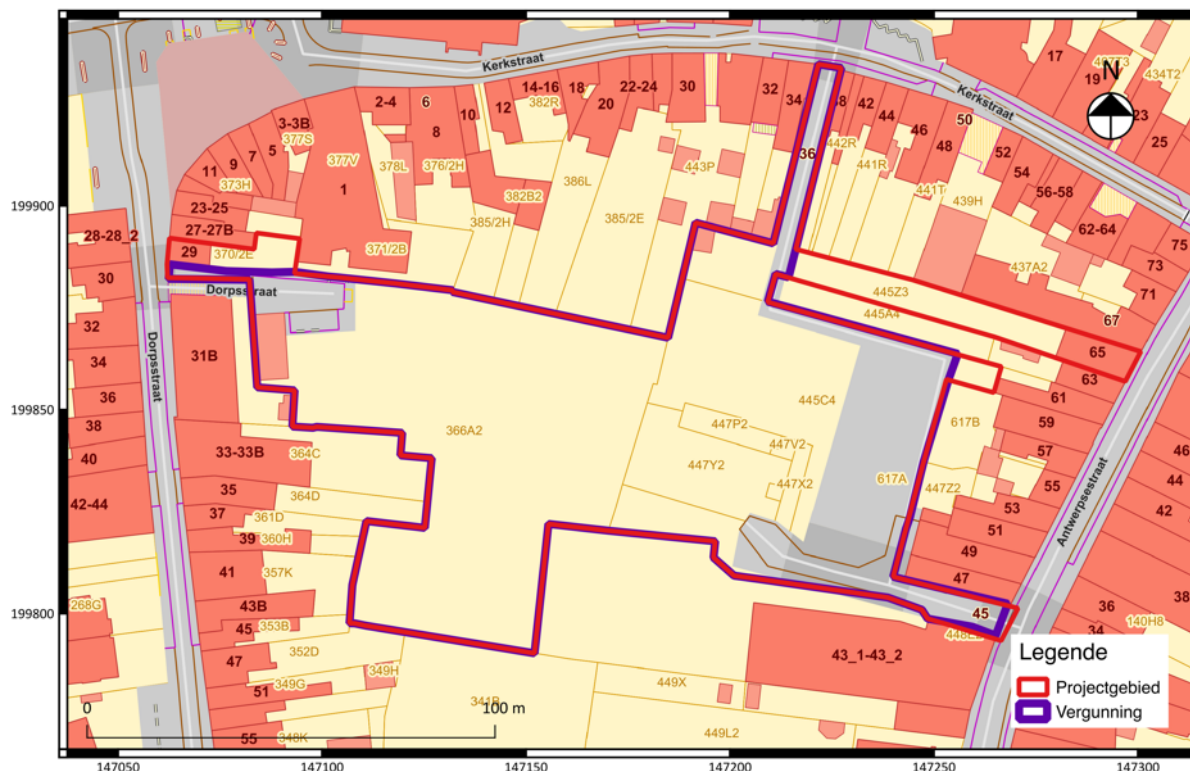

Fig. 1.3: Uittreksel van het kadasterplan met situering van het projectgebied (©CADGIS).

1.1.2 Archeologische voorkennis

Niet van toepassing.

1.1.3 Onderzoeksopdracht

Het archeologisch vooronderzoek beoogt vast te stellen of er een archeologische site aanwezig is op een terrein, wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van bodemingrepen.

De Code Goede Praktijk draagt een aantal mogelijke fasen aan, opgedeeld in prospectie zonder ingreep in de bodem (bureaustudie, landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek, veldkartering) en prospectie met ingreep in de bodem (verkenkend archeologisch booronderzoek, waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten, proefputten in functie van steentijd artefactensites). Na voltooiing van elke fase in het vooronderzoek wordt afgewogen of verder vooronderzoek noodzakelijk is en wat de aard van dat vooronderzoek is. Na iedere fase in het vooronderzoek volgt verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek onvoldoende informatie gegenereerd is om:

- de hoogstwaarschijnlijkste afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven.
- een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen.
- een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken.
- een plan van aanpak voor een behoud in situ op te maken.

De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria, aangezien het doel van een archeologisch vooronderzoek immers is om met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bovenstaande informatie te kunnen leveren:

- Is het mogelijk deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het nuttig deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het overdreven schadelijk voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het noodzakelijk deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Vraagstelling:

- Kan de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende gestaafd worden?
- Zijn er archeologisch relevante sites aanwezig?
- Wat is het wetenschappelijk potentieel van de aanwezige sites?
- Moeten er bijkomende maatregelen genomen omwille van eventuele aanwezige sites?
- Maak een plan van aanpak op voor een eventueel vervolgonderzoek.
- Kunnen maatregelen voorgesteld worden voor een eventueel behoud in situ van een aanwezige archeologische site? Hoe kunnen deze maatregelen afgedwongen en gecontroleerd worden?

Randvoorwaarden:

Niet van toepassing.

1.1.4 Beschrijving geplande werken

Huidige situatie

Momenteel is het grootste gedeelte van het terrein braakliggend en zijn er enkele bomen aanwezig in de zuidelijke sector. Een deel van het terrein bestaat uit parking. Vanaf de 19^e eeuw is het terrein steeds bebouwd geweest (zie historisch overzicht). Enkel het zuidwestelijk gedeelte bleef onbebouwd.

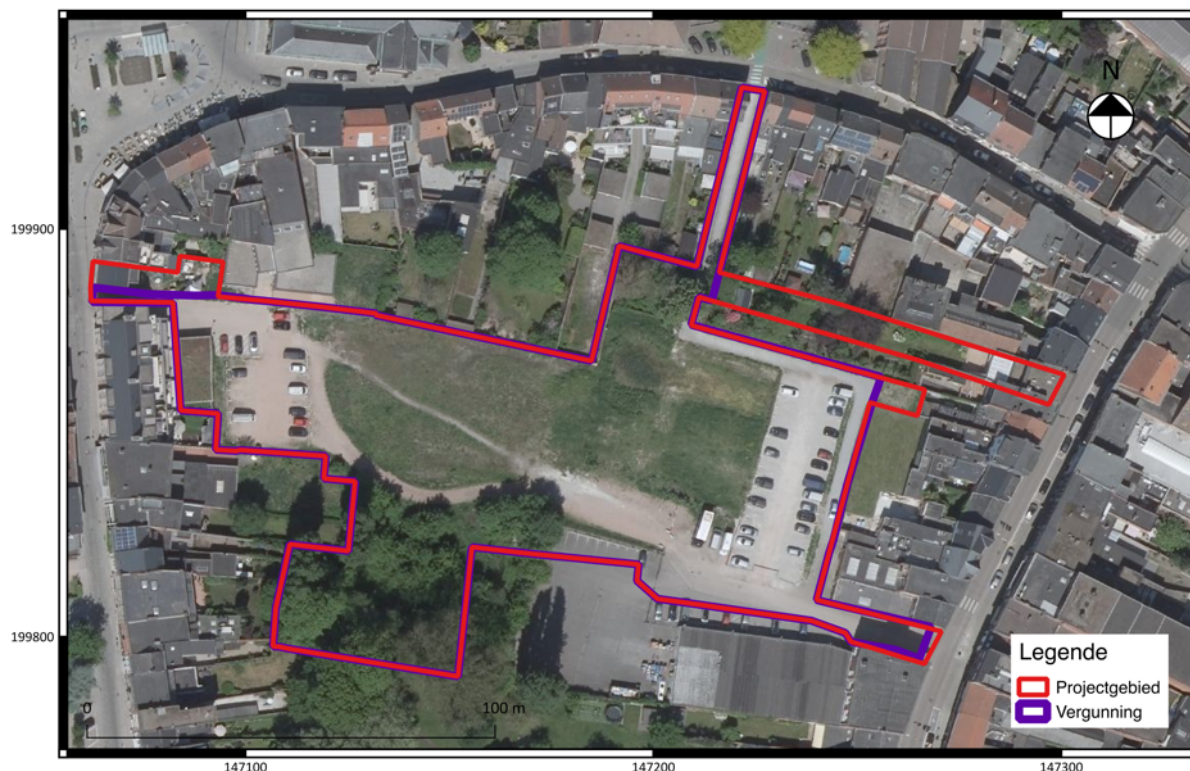

Fig. 1.4: Detail van een luchtfoto van 2018 met aanduiding van het projectgebied.

Geplande werken²

De gemeente voorziet een nieuwe bibliotheek in de zuidwestelijke hoek van het projectgebied. Tegenover de bibliotheek zullen eveneens woningen worden gebouwd, in opdracht van de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (31 seniorenflats in totaal). Zowel onder de appartementen als onder de bibliotheek wordt een grote ondergrondse parking voorzien. De uitgravingsdiepte hiervoor bedraagt minstens 3,5 m onder het maaiveldniveau. Centraal in het vergunningsgebied zal nog een losstaand appartementsgebouw en 13 grondgebonden woningen worden gebouwd, met een funderingsdiepte van minstens 80 cm onder het maaiveld (= vorstvrije funderingsdiepte). Tussen de gebouwen is openbaar groen voorzien, maar de zone aan de oostzijde van het vergunningsgebied zal verhard worden en als parkeerterrein fungeren. Ook in het noordwesten ter hoogte van de sociale appartementen komen enkele verharde parkeerplaatsen. De maximale uitgravingsdiepte hiervoor bedraagt 40 cm. Voor wat betreft de aanleg van de nieuwe parkeerplaatsen langs de oostelijke grens van het projectgebied wordt de bestaande verharding van de aanwezige parking verwijderd, zonder diepere uitgraving.

Geplande bodemingreep	Uitgravingsdiepte
Ondergrondse parking (westelijke helft projectgebied)	min. 3,5 m -mv
Fundering bibliotheek	min. 80 cm -mv
Fundering sociale woningen	min. 80 cm -mv
Parkeerterrein (oostelijke grens projectgebied)	Verwijdering huidige verharding
Parkeerterrein (noordwestelijke sector projectgebied)	Ca. 40 cm -mv

Tabel 1.1: Overzicht van de uitgravingsdieptes per geplande bodemingreep.

² Alle informatie met betrekking tot de geplande werkzaamheden werd aangeleverd door de initiatiefnemer. Alle tot nu toe beschikbare informatie wordt vermeld in deze archeologienota.

Fig. 1.5: Geplande ontwikkeling site Nielderhoff.

1.6: Grondplan bibliotheek en sociale woningen gelijkvloers.

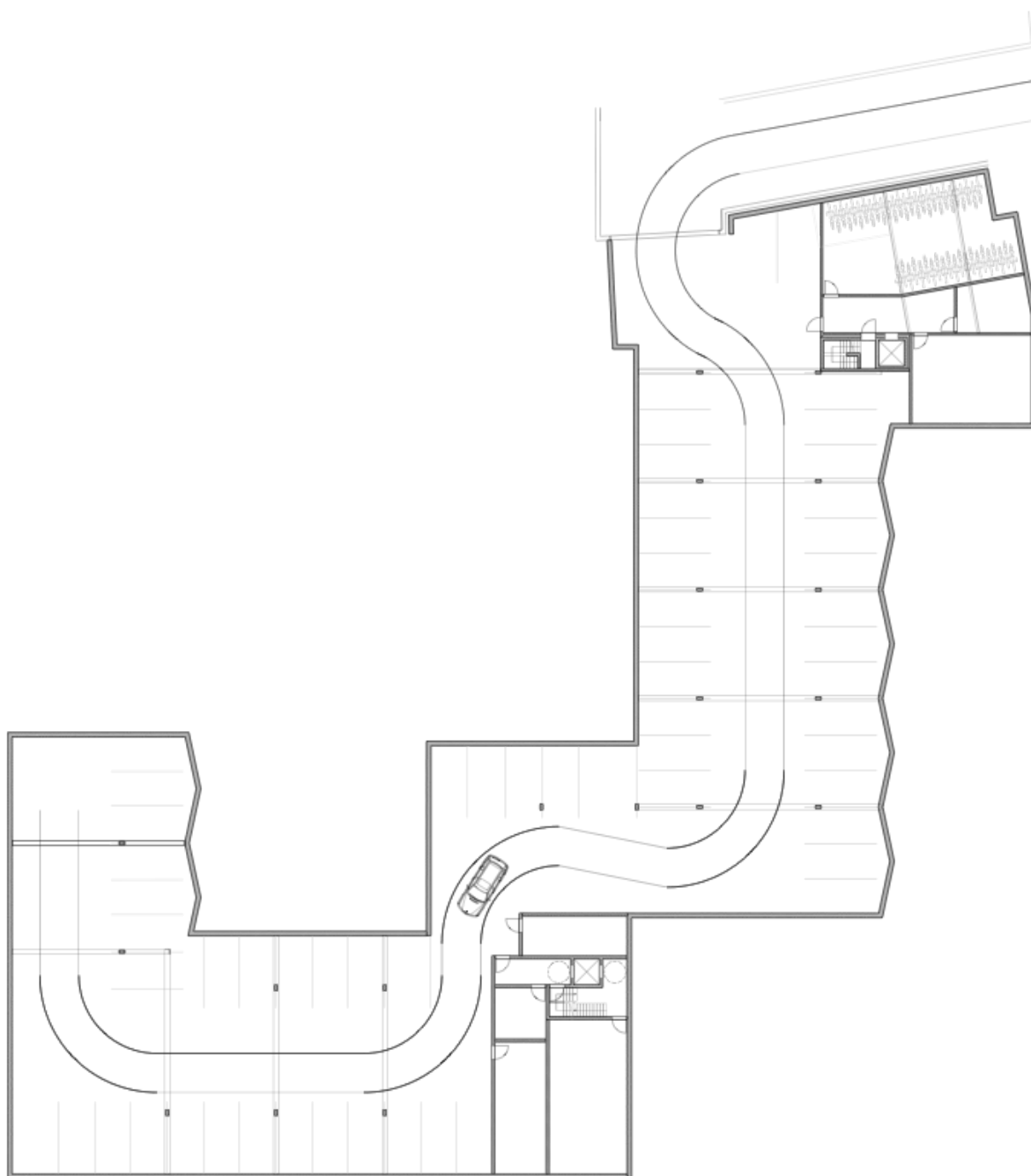

Fig. 1.7: Plan kelderverdieping ter hoogte van bibliotheek.

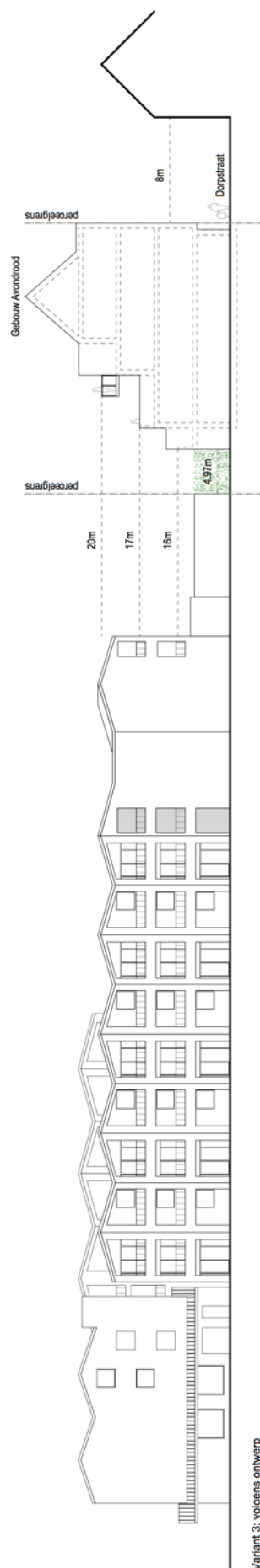

Fig. 1.8: Snede geplande sociale
woningen.

Variant 3: volgens ontwerp

1.1.5 Werkwijze

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens (o.a. digitale hoogtemodellen) van het onderzoeksgebied verzameld op basis van online ter beschikking gestelde data.³ Verder werden de topografische kaart van België, de tertiair geologische kaart, de quartair geologische kaart, de bodemkaart, het kadasterplan en luchtfoto's geraadpleegd. Een geomorfologische kaart werd niet geraadpleegd, vermits deze niet beschikbaar is voor het projectgebied. Al deze plannen – online beschikbaar via Geopunt Vlaanderen en het Nationaal Geografisch Instituut van België – werden verder bewerkt tot publicatieplannen met behulp van de software QGIS.

Van het tot nog toe uitgevoerde historisch en heemkundig onderzoek is een *status quaestionis* opgemaakt met betrekking tot het onderzoeksgebied op basis van de beschikbare publicaties en de digitale Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed van Onroerend Erfgoed.⁴

Het historisch kaartmateriaal (Ferraris, Atlas der Buurtwegen, Popp en Vandermaelen) is georeferereerd geraadpleegd via het geoportaal van het agentschap Onroerend Erfgoed. Aan de hand van het historisch kaartmateriaal, in combinatie met luchtfotografie, is nagegaan hoe het grondgebruik gedurende de laatste eeuwen op en rond het projectgebied evolueerde. Deze informatie kan een impact hebben op de kwaliteit van het eventueel aanwezige bodemarchief en de bewaring ervan.

Bijkomend archiefonderzoek is niet uitgevoerd omdat uit de analyse van het historisch kaartmateriaal geen grondgebruik naar voor komt dat dit noodzakelijk maakt. Een grondige studie van de beschikbare archivalische bronnen kan wel bijkomende informatie aandragen voor de middeleeuwse geschiedenis van het onderzoeksgebied, maar een dergelijk onderzoek is van een dusdanige omvang dat dit niet past binnen een archeologienota.

Om een overzicht van de archeologie in de omgeving te creëren, is gebruik gemaakt van de gegevens uit de Centraal Archeologische Inventaris, beschikbare archeologienota's en publicaties.

³ www.dov.vlaanderen.be

⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied

Het projectgebied situeert zich in de zuidelijke sector van het centrum van Niel, een dorp gelegen ten zuiden van de stad Antwerpen ter hoogte van een meander op de oostelijke oever van de Rupel. Deze rivier mondt een tweetal kilometer verder naar het noorden uit in de Schelde. De microregio staat vooral bekend omwille van de aanwezigheid van exploiteerbare kleigronden, waardoor de kleiontginning en de baksteenindustrie eeuwenlang het landschap langsheen de Rupel domineerden. Op het digitaal hoogtemodel is te zien dat de dorpskern van Niel zich op de hoger gelegen gronden in de buurt van de Rupel heeft ontwikkeld (fig. 1.9). De niveauverschillen op het terrein zelf zijn echter minimaal en de hoogtewaarden fluctueren tussen 9,5 en 10,6 m TAW (fig. 1.10 en fig. 1.11).

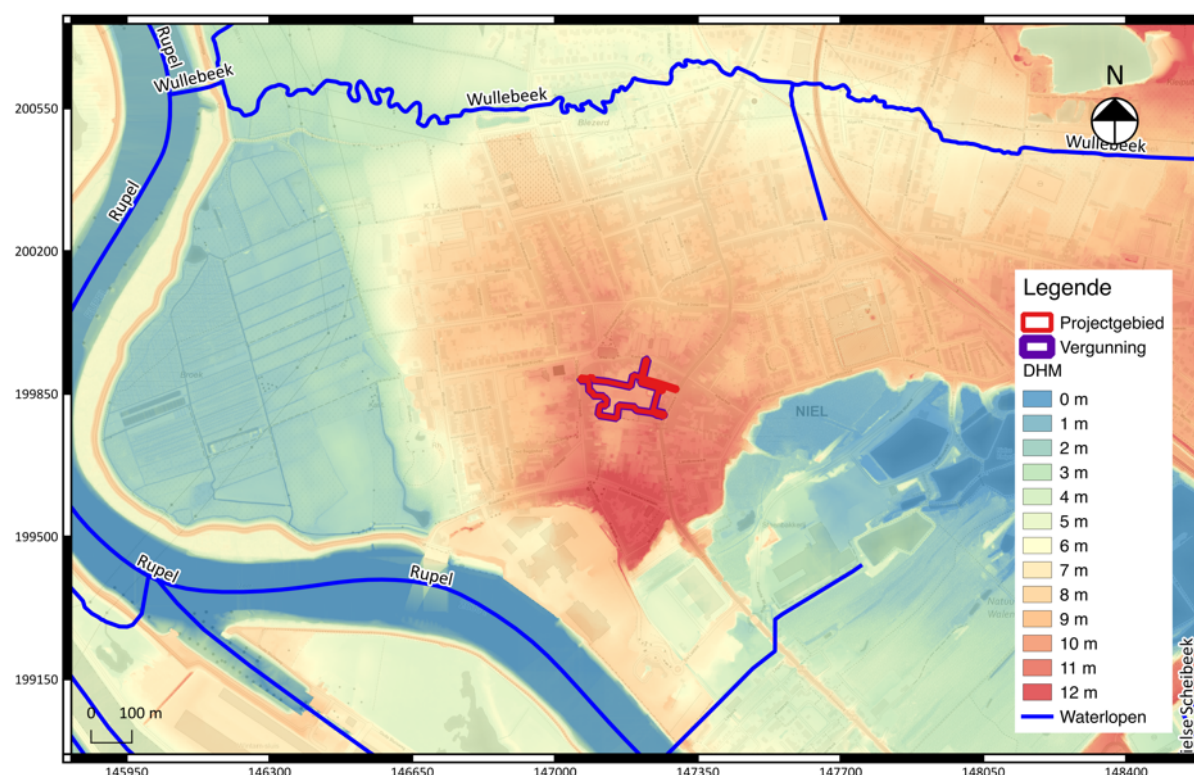

Fig. 1.9: Uittreksel uit het digitaal hoogtemodel (DHM II) met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.10: Detail uit het digitaal hoogtemodel (DHM II) met aanduiding van de terreinprofielen.

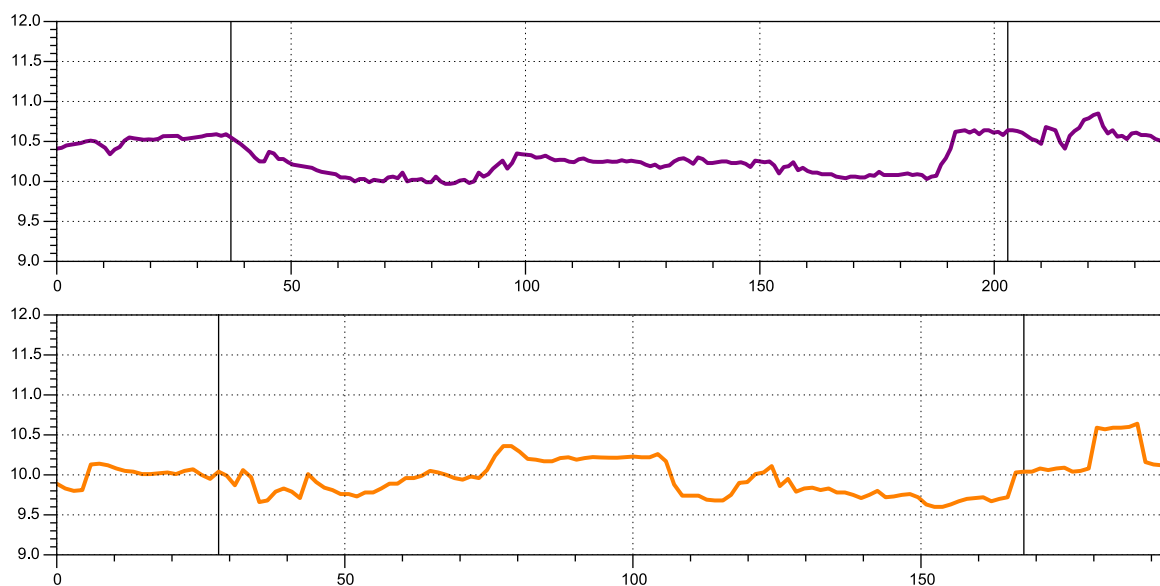

Fig. 1.11: Terreinverloop ter hoogte van het projectgebied van west naar oost (paars) en van noordoost naar zuidwest (oranje).

De geologische ondergrond wordt gevormd door de Formatie van Boom en het Lid van Terhagen, maar de tertiaire afzettingen dagzomen niet. De tertiaire ondergrond wordt afgedekt door pleistocene afzettingen bestaande uit niveo-eolische zandleem, die op minder dan 1 m diepte overgaat in meer zandige lagen van niveo-fluviatiele oorsprong. In de alluviale vlakte van de Schelde en de Rupel wordt ook veen aangetroffen op geringe diepte.⁵ Het quartair sedimentpakket is niet dikker dan 3 m.

⁵ Baeyens 1976, 18-19.

Hieronder volgt een opsomming van de voor het projectgebied beschikbare gegevens, gebaseerd op www.geopunt.be.

- De tertiair geologische kaart omschrijft het Lid van Terhagen sedimentologisch als bleekgrijze klei die onderaan kalkhoudend is.

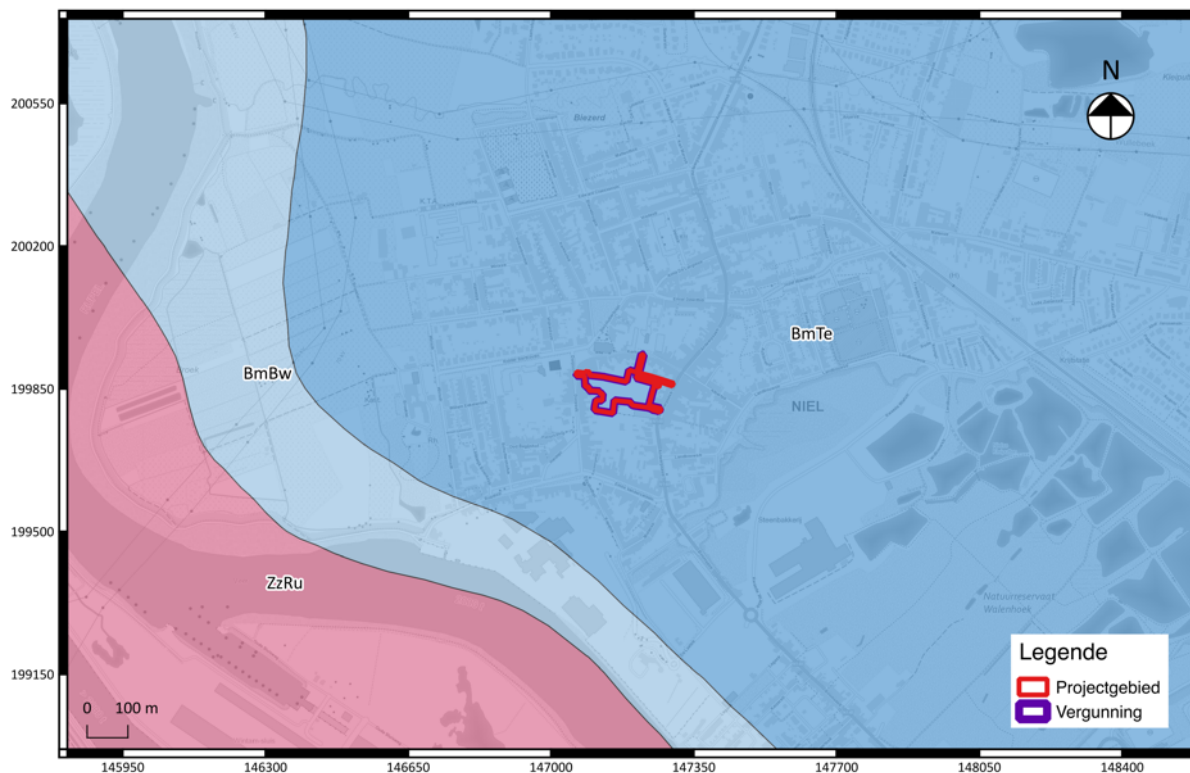

Fig. 1.12: Tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

- De quartair geologische kaart situeert het projectgebied in een zone met eolische afzettingen (zand tot silt) uit het weichseliaan (laat-pleistoceen) of het vroeg-holocene.

Fig. 1.13: Quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

- Ter hoogte van het projectgebied is de bodem niet gekarteerd (OB). Iets verder naar het noordwesten komen zandbodems met een dikke antropogene humus A horizont/plaggenbodem (Zbm en Zcm), matig natte lichte zandleembodems (Pdp) en lemige zandbodems zonder profielontwikkeling (Sdp) voor. De zone oosten van het plangebied is als OE (kunstmatige gronden/groeven) gekarteerd.

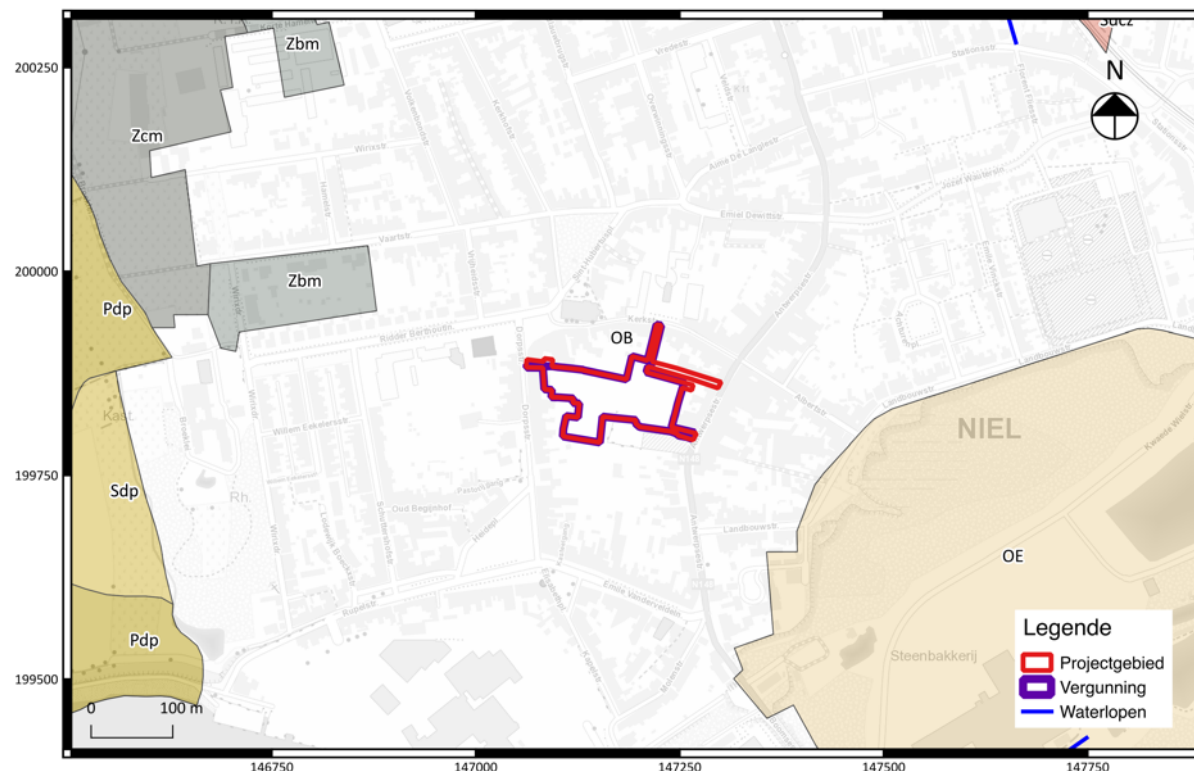

Fig. 1.14: Uittreksel uit de bodemkaart met aanduiding van het projectgebied.

1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied

Algemeen

Over de geschiedenis van Niel is niet veel bekend. De plaatsnaam gaat waarschijnlijk terug op een middeleeuws woord dat ‘voorover geworpen in de diepte’ betekent en is afgeleid van het Germaanse niwialho of nihwulia. Deze Germaanse term stond voor: voorover, naar omlaag. De keuze voor deze plaatsnaam houdt waarschijnlijk verband met de ligging van de nederzetting in een terreinverlaging.⁶ Anderen wijzen daarentegen op een Keltische oorsprong voor het toponiem ‘Niel’.⁷

Er zijn weinig aanwijzingen dat Niel tijdens de metaaltijden en de Romeinse periode enige rol van betekenis speelde. Mogelijk was er op het grondgebied van de gemeente een veerpont over de Rupel, maar duidelijke bewijzen hiervoor ontbreken tot op heden.⁸ Nochtans werden op meerdere plaatsen in buurgemeente Kontich sporen van nederzettingen teruggevonden na onderzoek door AVRA, alsook een mogelijk Keltisch heiligdom op de site Kontich-Kazerne. Deze laatste plaats zal uitgroeien tot een Romeinse vicus.⁹

Het grondgebied van Niel behoorde in de middeleeuwen tot het Land van Mechelen, beheerd door de Berthouts. Later was het gebied in eigendom van de Van Gelres, de Wezemaals en de hertogen van Brabant (sedert 1462). De hoge, lage en middelbare rechtsmacht van Niel werd in 1505 aangekocht

⁶ http://www.maasniel.nl/Geschiedenis/De_betekenis_van_de_naam_maasniel.htm

⁷ Michiels 2011.

⁸ http://users.skynet.be/dirkbinon/ruisbroek_sauvegarde/pagina's/nielhellegat.htm

⁹ http://www.avra.be/opgravingen-kontich.htm#xl_bronstijd

door Gillis van Berchem, die ze afstond aan Pieter Scheyf. In 1506 kwam Niel terug in het bezit van de Van Berchems en vervolgens in 1558 van Karel Hannaert, in 1626 van Roger Clarisse en in 1650 van Gerard Reynst. Achtereenvolgens worden nog als heren van Niel vernoemd: leden van de families Horne (1654), O'Donnoghue, Papejans van Morchoven en Wirix van Kessel. De heren van Niel bezaten reeds in de 14de eeuw een schepenbank. Op kerkelijk gebied maakte Niel in vroegere tijden deel uit van de moederparochie van Kontich afhankelijk van de abdij van Lobbes. De Onze-Lieve-Vrouweparochie werd vermoedelijk in de 14^e eeuw zelfstandig.¹⁰

Doorheen de geschiedenis was Niel vooral een belangrijk centrum voor de productie van baksteen. De oudste vermelding dateert van 1316 en deze industrie zou blijven bestaan tot in de tweede helft van de 20^e eeuw.¹¹ Naast de baksteenfabrieken, vormden industrie (o.a. een cementfabriek) en landbouw tot aan het begin van de 20^e eeuw de voornaamste bron van inkomsten voor de inwoners van Niel.

Cartografisch

De oudste beschikbare kaart voor het projectgebied is de Ferrariskaart (1777) (fig. 1.15). Op basis van deze kaart is te zien dat het huidige binnengebied reeds in de 18^e eeuw bestond. Het vergunningsgebied is in gebruik als akker en onbebouwd. Ook aan het begin van de 19^e eeuw, zoals te zien is op de primitieve kadasterkaart van 1805 (fig. 1.16), lag het projectgebied nog in een zo goed als 'lege' zone binnen de gemeente.

De volgende kaart is de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) (fig. 1.17), die laat zien dat het terrein op dat moment nog onbebouwd was. Op het moment dat de Popp-kaarten (1842-1879) (fig. 1.18) werden opgesteld stonden er in de westelijke hoek van het projectgebied al enkele kleinere gebouwen. De Vandermaelenkaart (1846-1854) (fig. 1.19) geeft geen bijkomende informatie, maar op het kadaster van 1886 is te zien hoe er in de westelijke zone meer bebouwing is verschenen. Tegen 1908 bleek het westelijk gedeelte van het onderzoeksgebied volledig te zijn volgebouwd. Over het centrale en zuidelijke deel is er geen extra informatie beschikbaar voor de 19^e eeuw en de eerste helft van de 20^e, maar ook het oostelijke gedeelte was tegen het midden van de 20^e eeuw bebouwd (fig. 1.20). Op de luchtfoto's is de recentere geschiedenis van het terrein goed te volgen. Tot 2004 was het terrein redelijk volgebouwd, waarna tijdens de jaren erna de gebouwen een voor een werden afgebroken.

¹⁰ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/120691>

¹¹ http://www.fotoniel.be/archief/history_niel/gemniel/pagina1.html

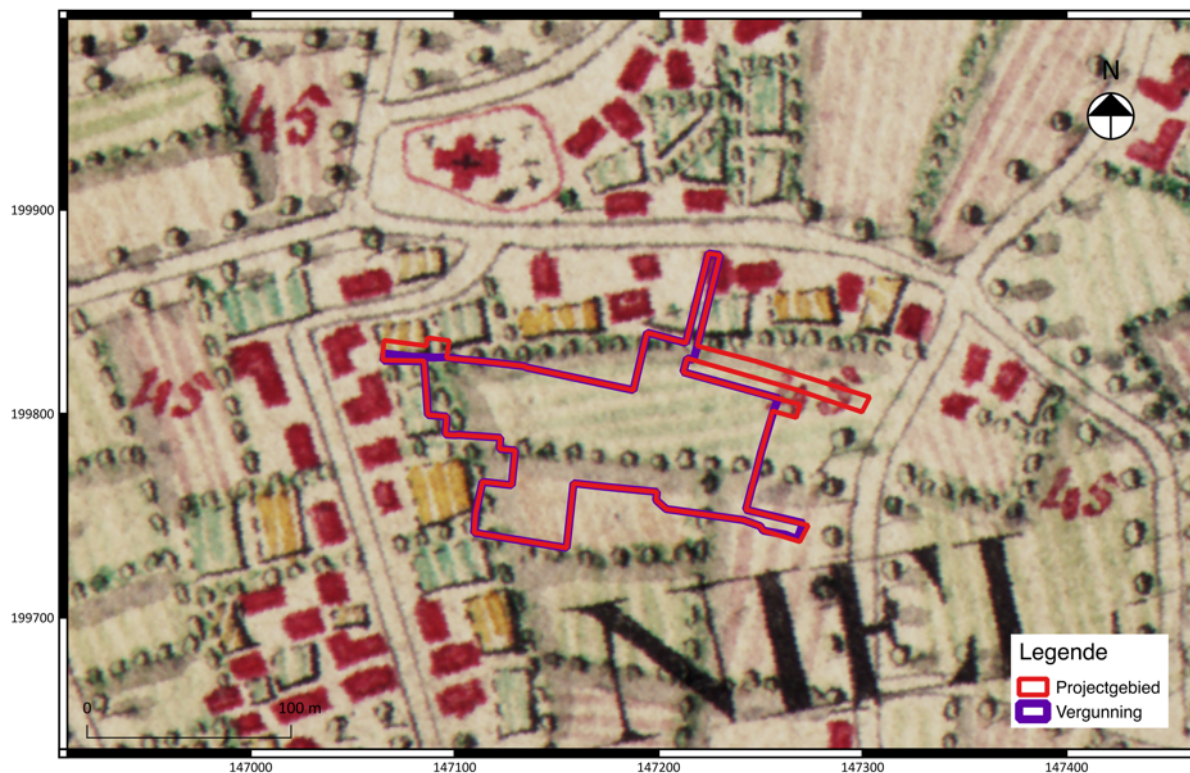

Fig. 1.15: Detail van de Ferrariskaart (1777) met aanduiding van het projectgebied.

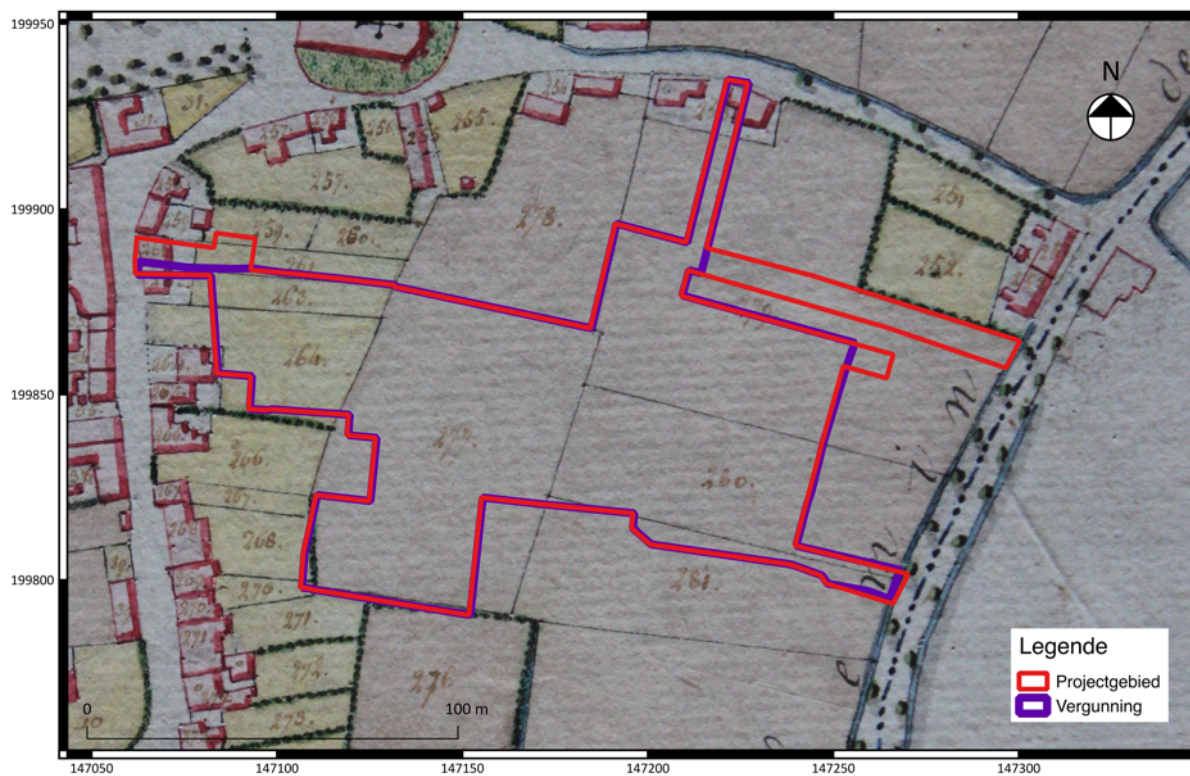

Fig. 1.16: Detail uit de primitieve kadasterkaart van Niel (1805) (©Gemeente Niel).¹²

¹² Met dank aan de heer H. Van Royen voor het bezorgen van deze kaart.

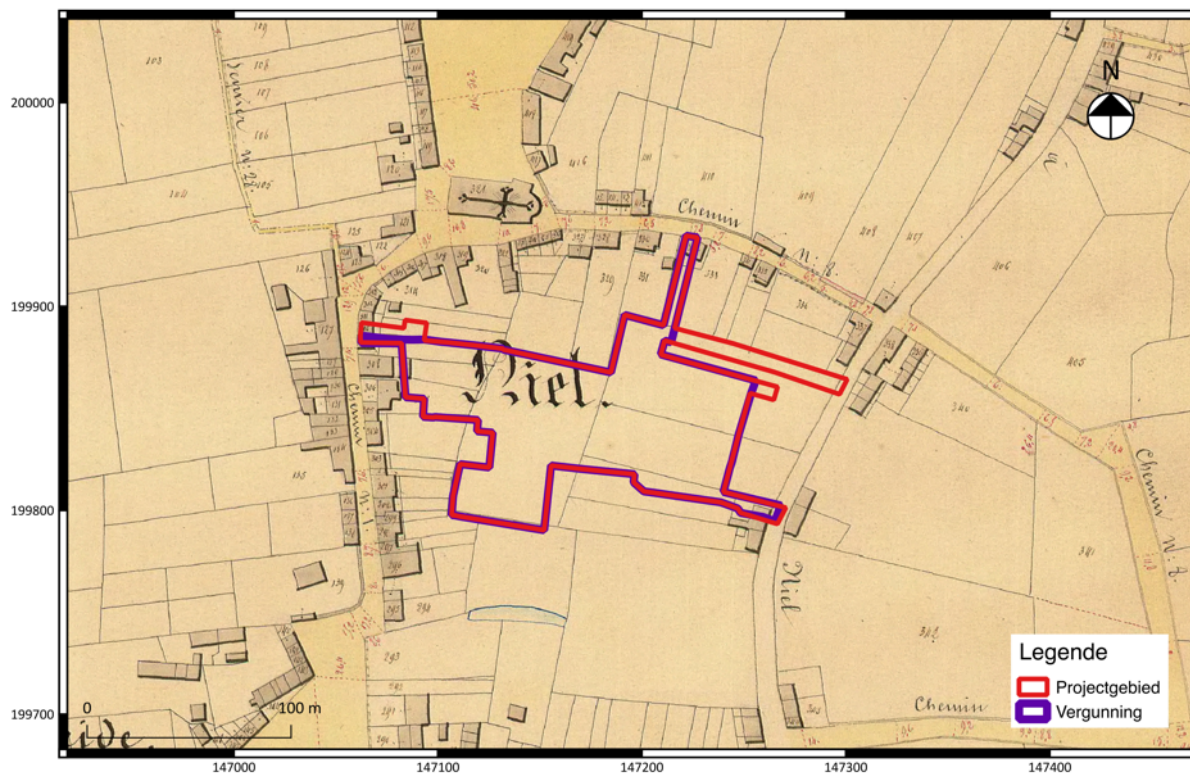

Fig. 1.17: Detail uit de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van het projectgebied.

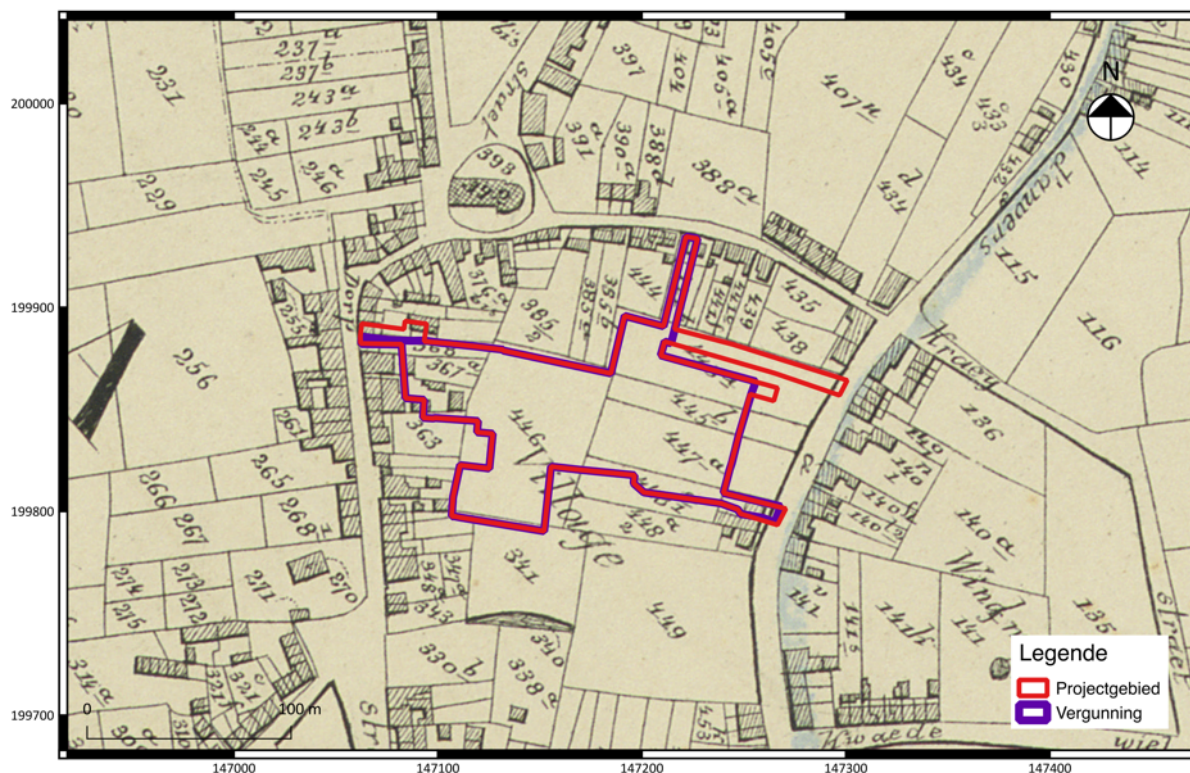

Fig. 1.18: Detail uit de Popp-kaart (1842-1879) met aanduiding van het projectgebied.

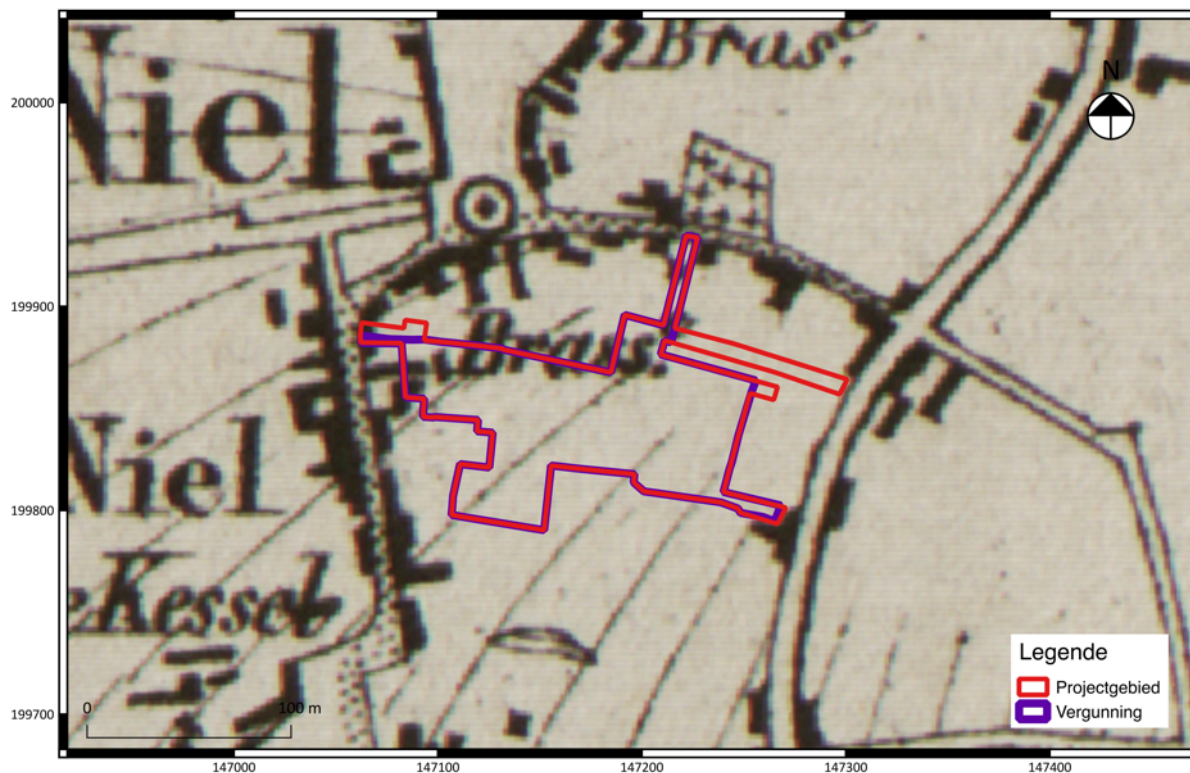

Fig. 1.19: Detail uit de kaart van Vandermaelen (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied.

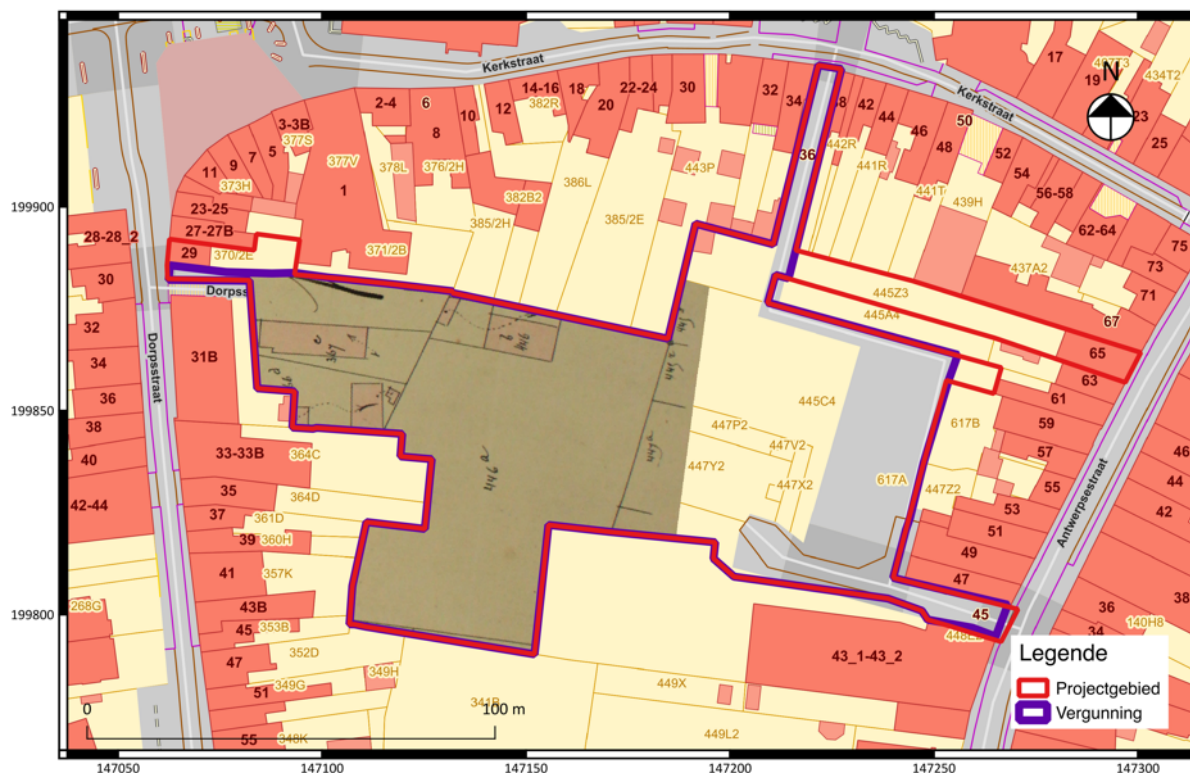

Fig. 1.20: Uittreksel uit het kadaster van 1886 met aanduiding van het projectgebied (©Gemeente Niel).¹³

¹³ Met dank aan de heer H. Van Royen voor het bezorgen van deze kaart.

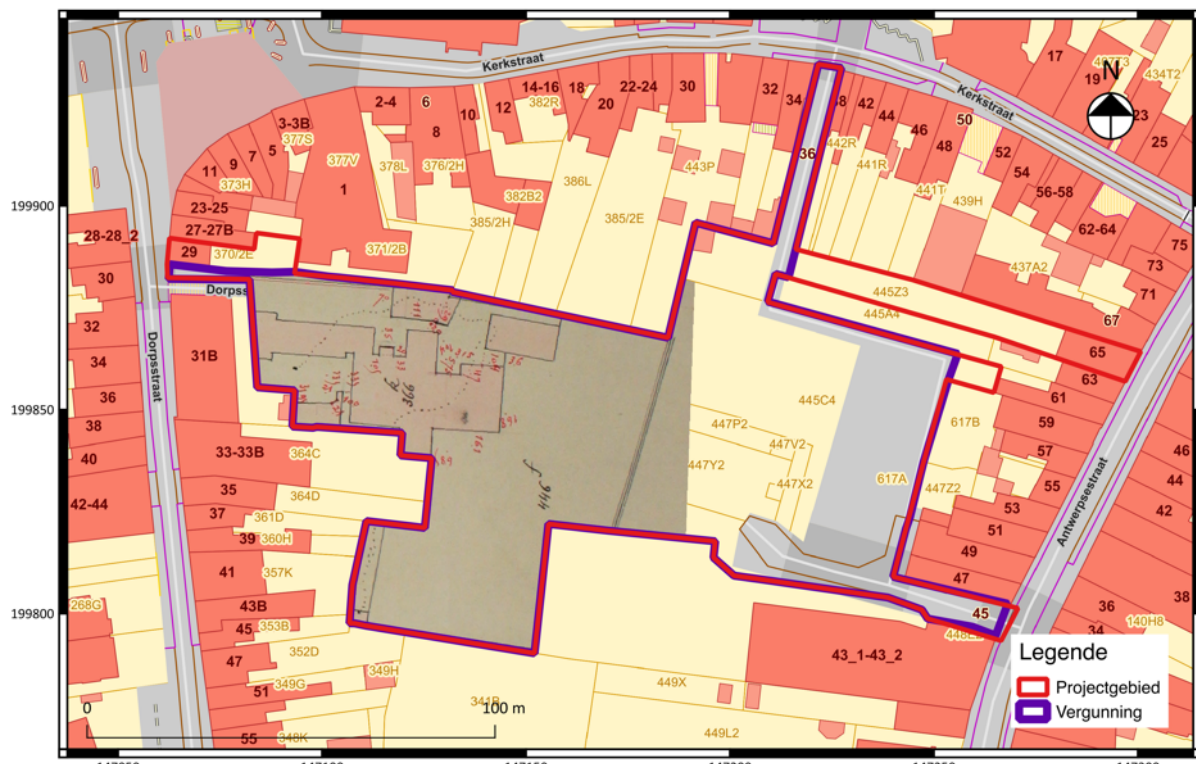

Fig. 1.21: Uittreksel uit het kadaster van 1908 met aanduiding van het projectgebied (©Gemeente Niel).¹⁴

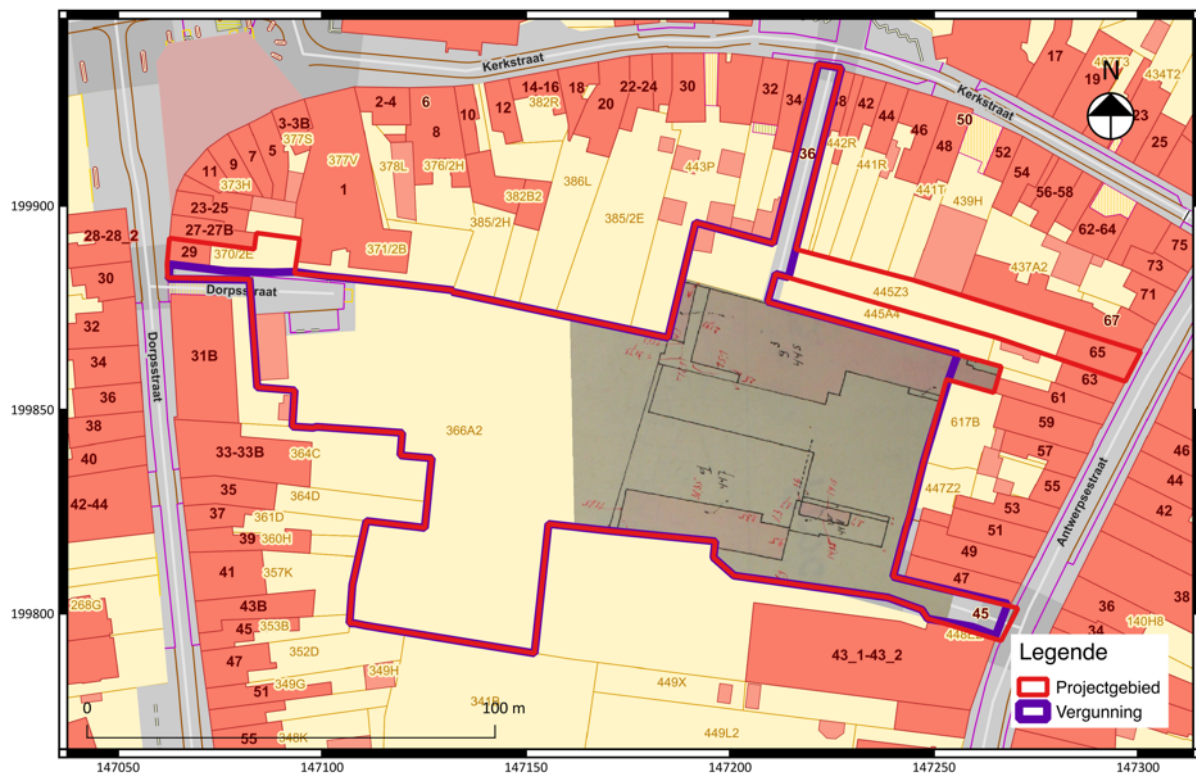

Fig. 1.22: Uittreksel uit het kadaster van 1947 met aanduiding van het projectgebied (©Gemeente Niel).¹⁵

¹⁴ Met dank aan de heer H. Van Royen voor het bezorgen van deze kaart.

¹⁵ Met dank aan de heer H. Van Royen voor het bezorgen van deze kaart.

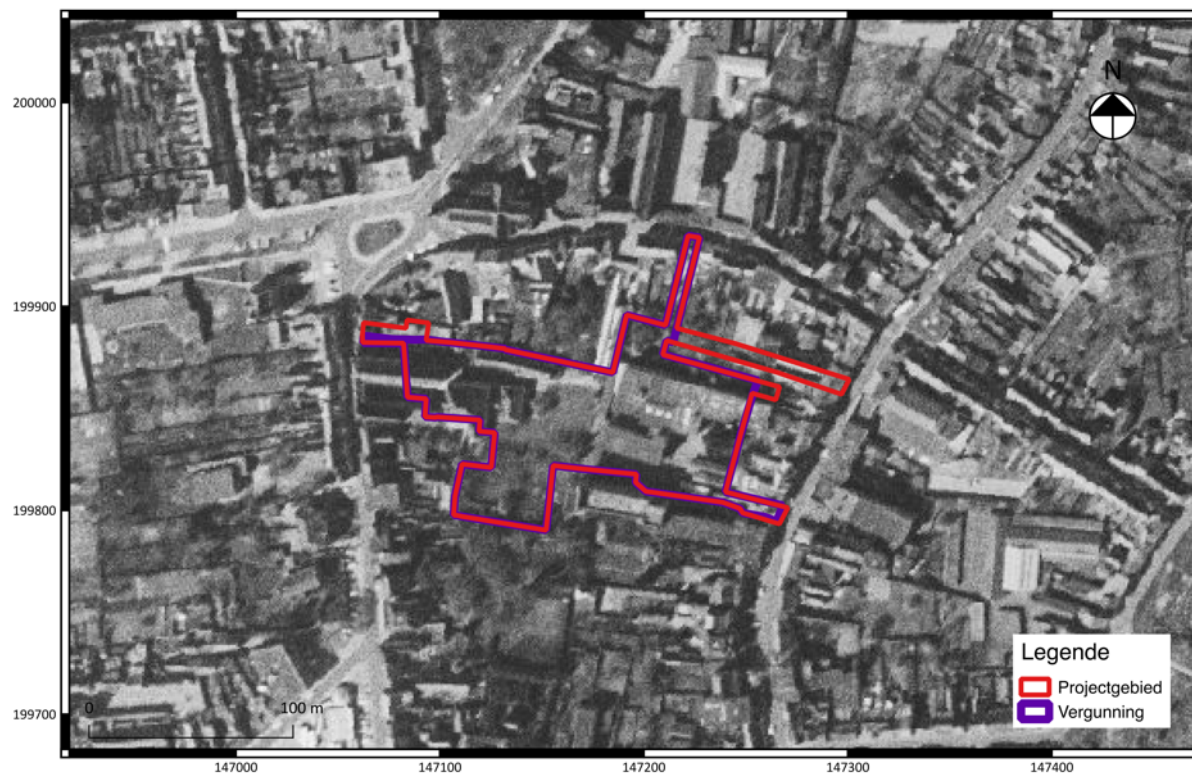

Fig. 1.23: Detail uit een luchtfoto van 1971 met aanduiding van het projectgebied.

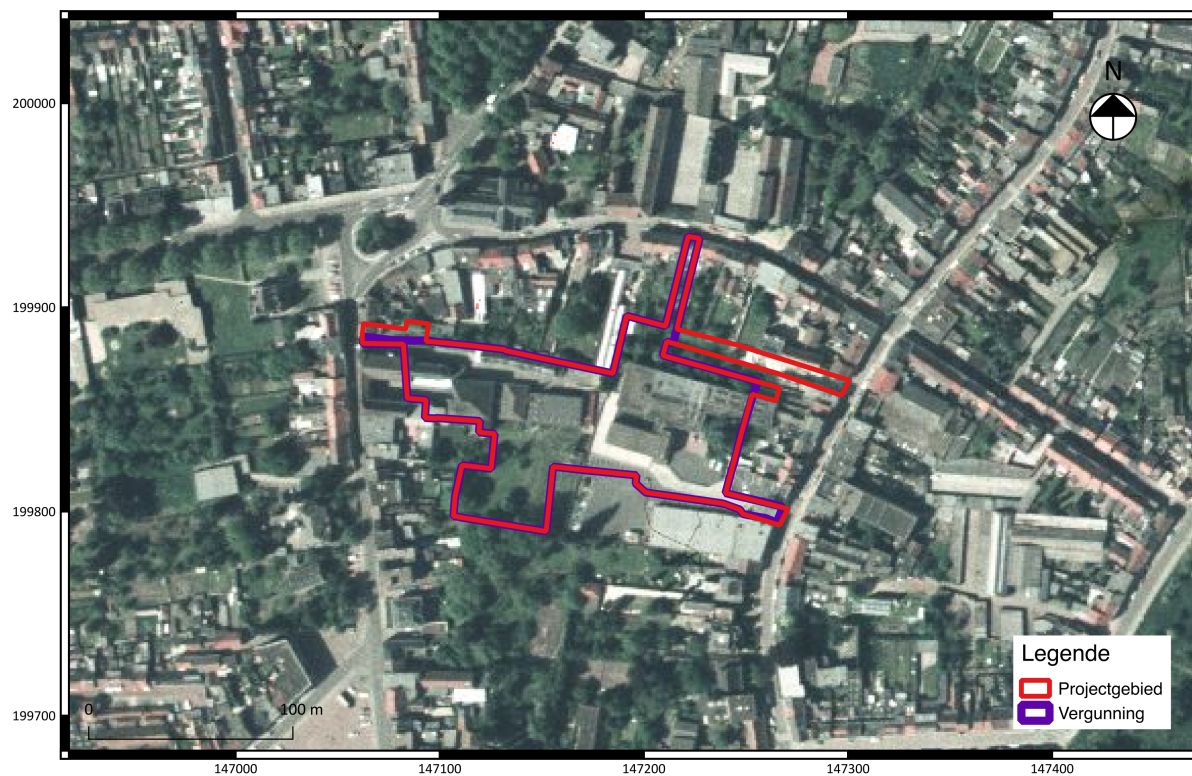

Fig. 1.24: Detail uit een luchtfoto van 1979-1990 met aanduiding van het projectgebied.

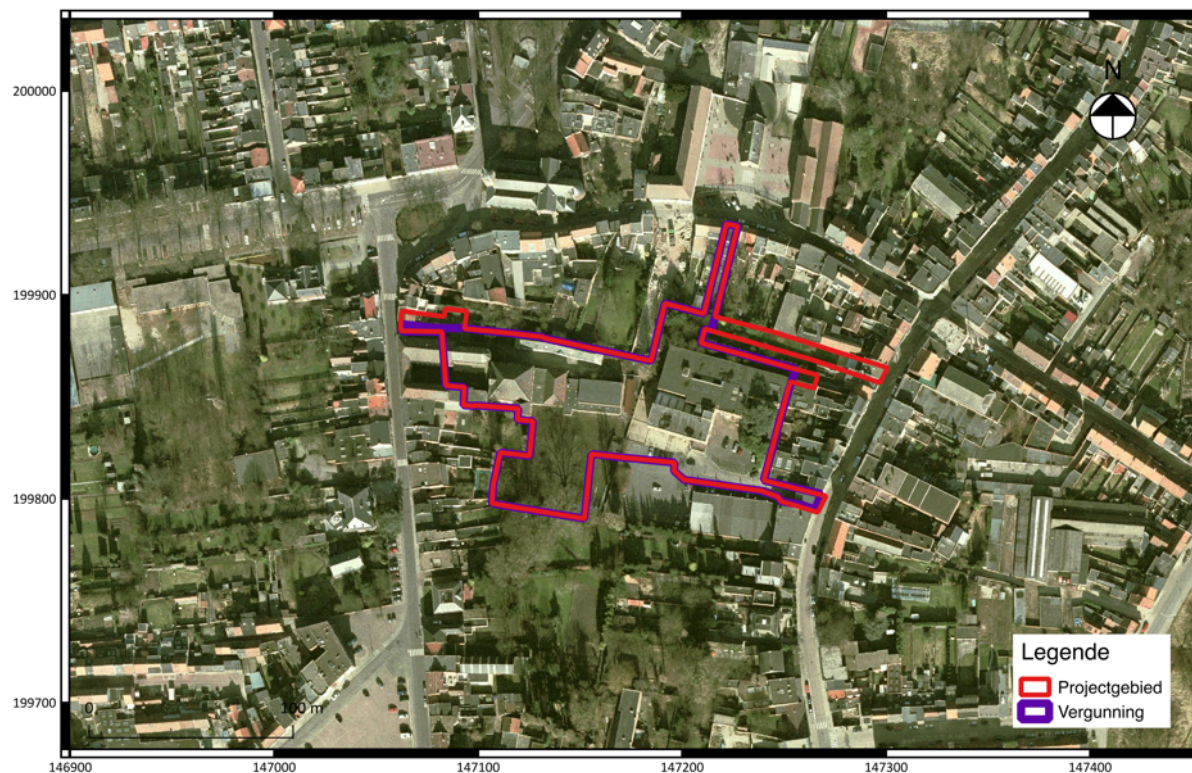

Fig. 1.25: Detail uit een luchtfoto van 2000-2003 met aanduiding van het projectgebied.

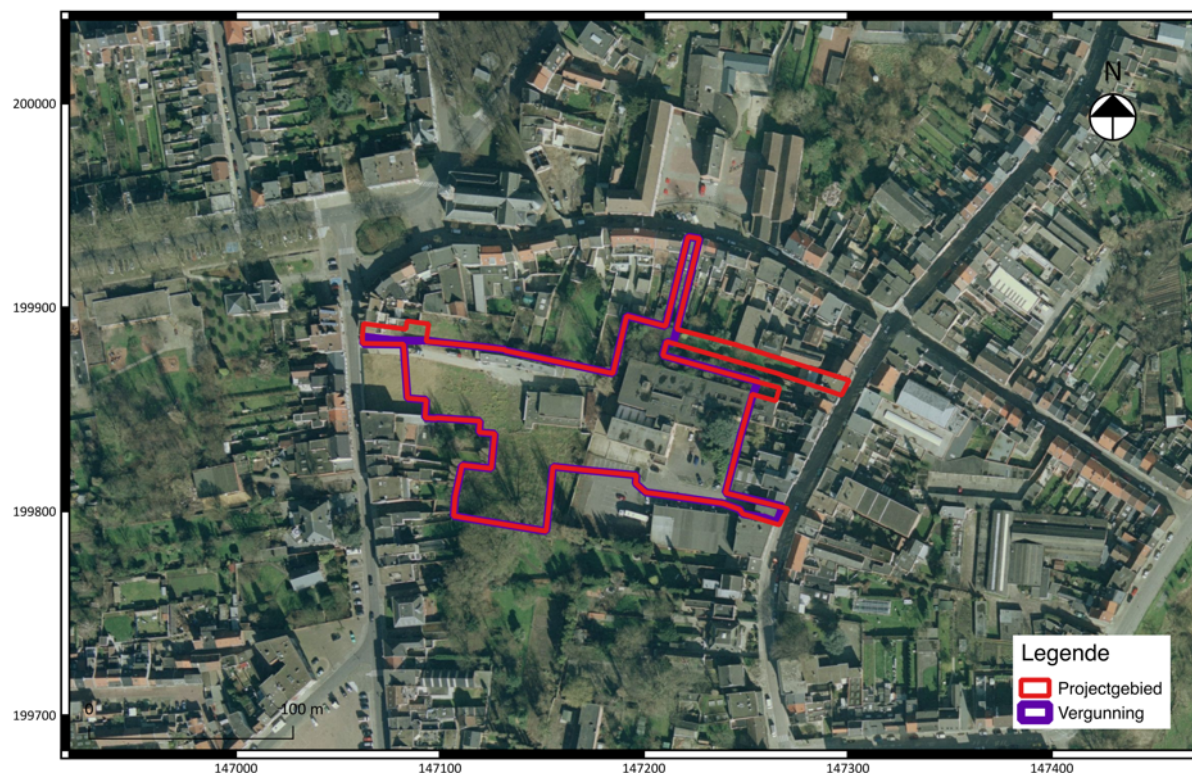

Fig. 1.26: Detail uit een luchtfoto van 2005-2007 met aanduiding van het projectgebied.

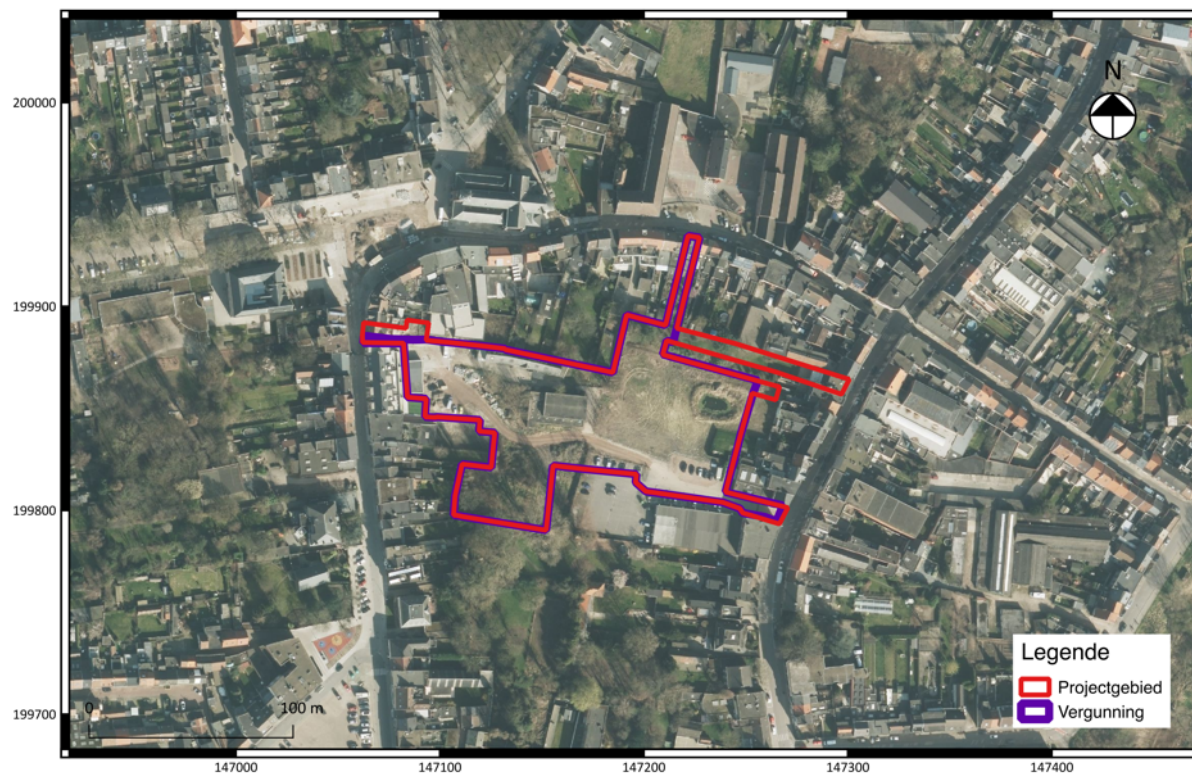

Fig. 1.27: Detail uit een luchtfoto van 2014 met aanduiding van het projectgebied.

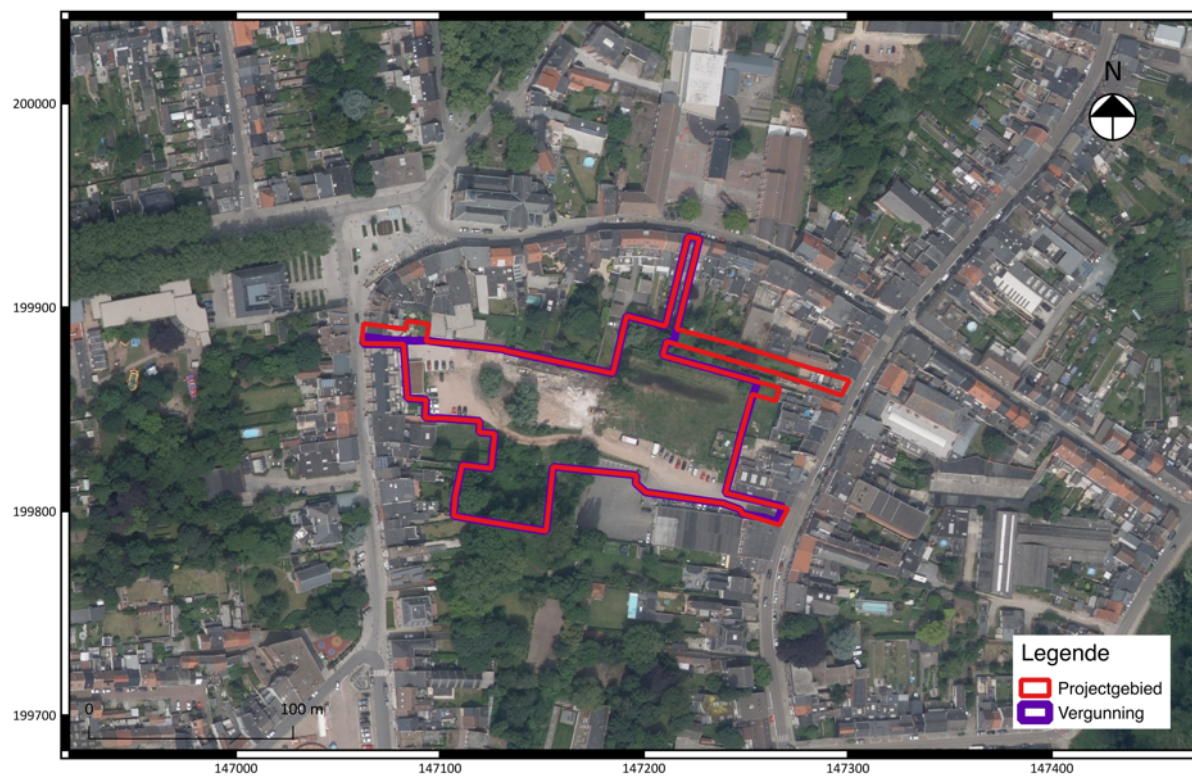

Fig. 1.28: Detail uit een luchtfoto van 2016 met aanduiding van het projectgebied.

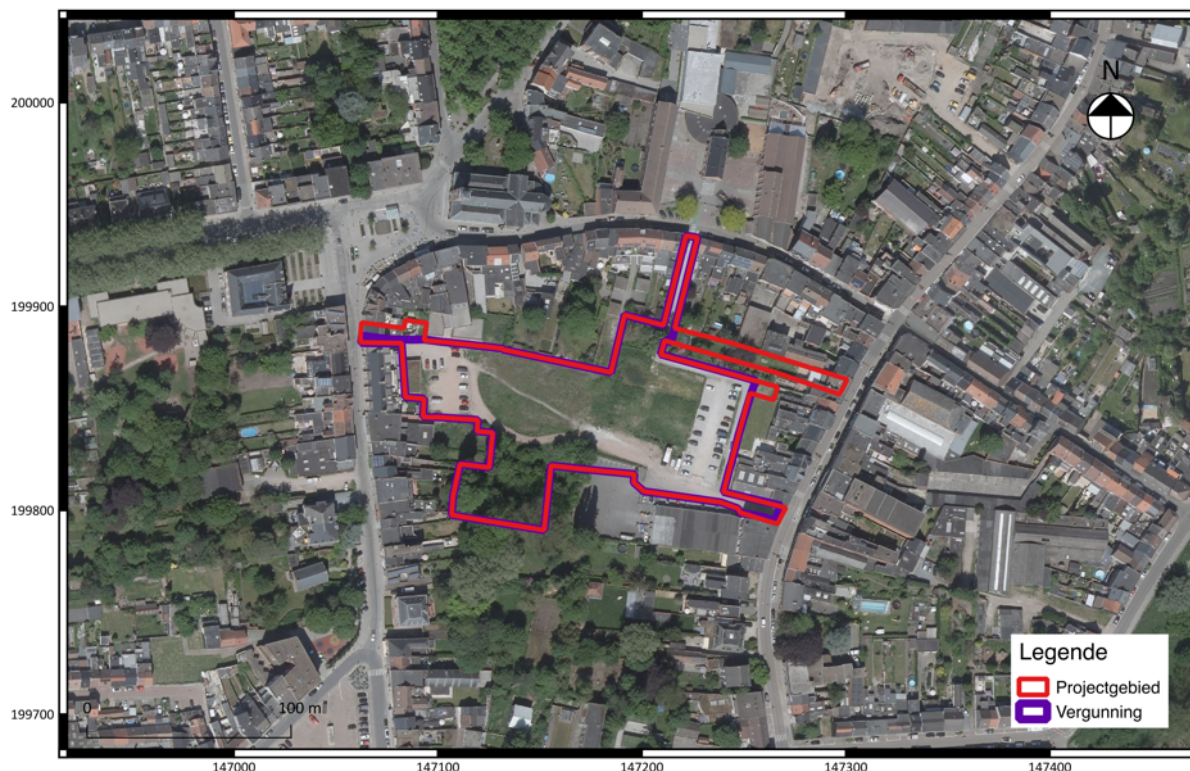

Fig. 1.29: Detail uit een luchtfoto van 2018 met aanduiding van het projectgebied.

1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied

Voor de omgeving van Niel zijn er slechts een beperkt aantal meldingen opgenomen in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI). Dit is naar alle waarschijnlijkheid te wijten aan de beperkte schaal waarop tot op heden archeologisch onderzoek in de streek heeft plaatsgevonden. Bijgevolg is het niet mogelijk om louter op basis van de CAI de aan- of afwezigheid van bepaalde periodes op het projectgebied te bevestigen.

Net ten noorden van het projectgebied werden op het Sint-Hubertusplein tijdens werkzaamheden meerdere restanten van begravingen rondom de O.L.V.-kerk gevonden (CAI 111191). Vermoedelijk ging het om skeletten uit de 18^e eeuw, maar de kerk zelf gaat mogelijk terug op een 7^e -eeuwse kapel.

Op basis van kaartstudie konden twee (inmiddels verdwenen) 18^e-eeuwse molensites worden gelokaliseerd (CAI 111194 en 111195), alsook de ligging van het lusthuis van Niel uit de 16^e eeuw (CAI 111225) ten zuiden van het projectgebied. Op dezelfde manier is achterhaald dat het laatmiddeleeuwse kasteel Nielderbroeck zich ten westen van de dorpsstraat bevond (CAI 111192). Dit kasteel werd in 1534 door ridder Jan Baptist de Tassis, Heer van Hemiksem en postmeester-generaal van het Duitse rijk herbouwd op de restanten van een 13^e-eeuws waterslot in de Italiaanse renaissancestijl. Latere aanpassingen aan de gevel gebeurden omstreeks 1654 door het aanbrengen van Barokke elementen. In 1931 werd het kasteel door de Zusters Annonciaden van Huldenberg in gericht als hospitaal en thans is er een rustoord in het gebouw gevestigd.¹⁶ Meer naar het noorden bevond zich de 17^e-eeuwse pachthoeve Eijercorf, die behoorde tot de Sint-Bernardusabdij. Historisch onderzoek wees uit dat net ten zuiden van het projectgebied aan het begin van de 17^e eeuw een fort

¹⁶ Archeonet Vlaanderen op: <https://www.flickr.com/photos/erfgoed/2340432314>

werd gebouwd (CAI 111224). Ter hoogte van het voormalige fort staat nog steeds wat men tegenwoordig het ‘Spaans Toreken’ noemt. Dit is het oudste nog bestaande gebouw van de gemeente en werd door de Spanjaarden omstreeks 1580 neergezet. Hoewel het recent als monument werd herkend is het nog niet in de CAI opgenomen. Het Spaans Toreken is het laatste overgebleven bovengrondse restant van het Nielderhof, een al bestaand kasteel, dat in de 16^e eeuw tot fort werd omgebouwd. Na de godsdienstoorlogen werd in 1609 een twaalfjarig bestand afgekondigd en werden in de zones rond de Schelde en de Rupel verschillende forten opgericht als bescherming tegen de Geuzen uit de streken ten noorden van Antwerpen. Het Spaans Toreken lag strategisch op het hoogste punt van de gemeente zodat er een goed zicht was op een doorwaadbare plaats in de Rupel. Het was een zeskantige klintoren met dikke muren en schietgaten. Aan beide zijden van de rivier waren schansen gebouwd aarden wallen met versterkingen, die vanuit het fort goed in de gaten konden worden gehouden. Enkele jaren later werd het fort echter volledig vernield tijdens een aanval van de Hollanders, waarna het nooit heropgebouwd zou worden. Het Toreken overleefde de vernielingen, maar is momenteel in erg slechte staat.¹⁷

Andere sporen uit het verleden zijn te zien langs de Rupel (CAI 111196), waar de rechteroever in beslag werd genomen door steenbakkerijen, kleiputten en scheepswerven. Hoewel het ontstaan van de baksteenproductie zeer ver teruggaat, werd het hele proces pas in de eerste helft van de 19^e eeuw echt geïndustrialiseerd. Vlak naast deze zone is een groot gebied aangeduid als ‘geen archeologie’, aangezien zich hier de kleiputten bevonden en de gronden op sommige plaatsen tot 30 m diep zijn ontgonnen.

Over verschillende plaatsen in de omgeving van het projectgebied werden reeds archeologienota's opgesteld. De eerste werd opgesteld door All-Archeo in 2017 voor de Oude Sluisweg in Bornem op de andere oever van de Rupel (ID 5843). Verdere maatregelen bleken echter niet noodzakelijk, aangezien het originele maaiveld zich onder een ophogingspakket bevond en niet werd bedreigd door de werkzaamheden. De tweede archeologienota kwam eveneens tot stand in 2017 en werd opgesteld door ABO (ID 3040). Deze onderzocht het gebied langs de Legastraat en de steenbakkerijen te Niel langs de Rupel, ten zuiden van het huidige projectgebied. Op basis van het bureauonderzoek bestond er een kans op het aantreffen van nederzettingssporen vanaf de volle middeleeuwen. Door werkzaamheden in het verleden en de industriële activiteiten was het bodemarchief waarschijnlijk reeds zwaar verstoord. Er werd dan ook beslist om het terrein vrij te geven.

In november 2017 werd door Studiebureau Archeologie een landschappelijk bodemonderzoek en een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd aan de Ridder Berthoutlaan (ID nota 9097). Aangezien het projectgebied zich volgens de bodemkaart in een niet gekarteerde, bebouwde zone bevindt, werd met behulp van een booronderzoek nagegaan of er zich nog een begraven paleobodem bevond onder de antropogene bovengrond. Het resultaat was negatief en er kon onmiddellijk worden overgegaan tot een proefsleuvenonderzoek. In totaal werden er vijf bodemsporen waargenomen en geregistreerd. Deze bleken te dateren uit de nieuwe en nieuwste tijd (17^e eeuw – 1945). Het ging om perceelsgreppels en verspreide (afval)kuilen. Aangezien een opgraving slechts tot heel beperkte kenniswinst zou leiden, werd beslist dat vervolgonderzoek niet noodzakelijk was.¹⁸

De vierde nota behandelt de rioleringswerken in de Emiel Dewittstraat iets ten noorden van het huidige onderzoeksgebied en werd opgemaakt door ABO in 2016 (ID 837). Aangezien oude wegen- en rioleringswerken de bodem reeds grotendeels verstoord hadden, waren bijkomende maatregelen niet

¹⁷ https://www.telegraaf.nl/nieuws/2390112/monumentaal-gevecht-voor-het-spaans-toreken?utm_source=google&utm_medium=organic

¹⁸ Van Liefferinge 2018.

zinvol. De vijfde nota werd eveneens door ABO opgesteld in 2017 en behandelde de aanleg van een nieuw rioleringsstelsel in de Korte Hamelweg, de Wirixstraat en de Hamelstraat ten noordwesten van het projectgebied (ID 3869). Omdat de geplande werkzaamheden het bodemarchief slechts minimaal zouden verstoren, bleek bijkomend onderzoek niet noodzakelijk. Door de aanleg van parkeerplaatsen in de Matenstraat, ten noordoosten van het projectgebied stelde Fodio in 2017 een archeologienota op (ID 5376). Na controleboringen bleek het archeologisch vlak minstens 50 cm diep te liggen, terwijl de maximale verstoringsdiepte van de werkzaamheden 30 cm bedroeg. Bijgevolg werd er geen extra archeologisch vooronderzoek aanbevolen. Eveneens ten noordoosten van het onderzoeksgebied, werd in 2016 door Studiebureau Archeologie een bureauonderzoek uitgevoerd voor de Rozenstraat (ID 1020). Er bestond een verwachting voor sites vanaf de metaaltijden tot de volle middeleeuwen, waardoor proefsleuvenonderzoek noodzakelijk was. De laatste nota, over een terrein aan de provinciale steenweg meer naar het noorden, werd in 2017 opgesteld door BAAC (ID 766). Door de beperkte omvang (ca. 1300 m²) en het feit dat er in vier gescheiden werkputten zou moeten gewerkt worden, werd beslist dat het potentieel op kennisvermeerdering niet in verhouding stond tot de eventuele kosten. Verder onderzoek werd niet geadviseerd.

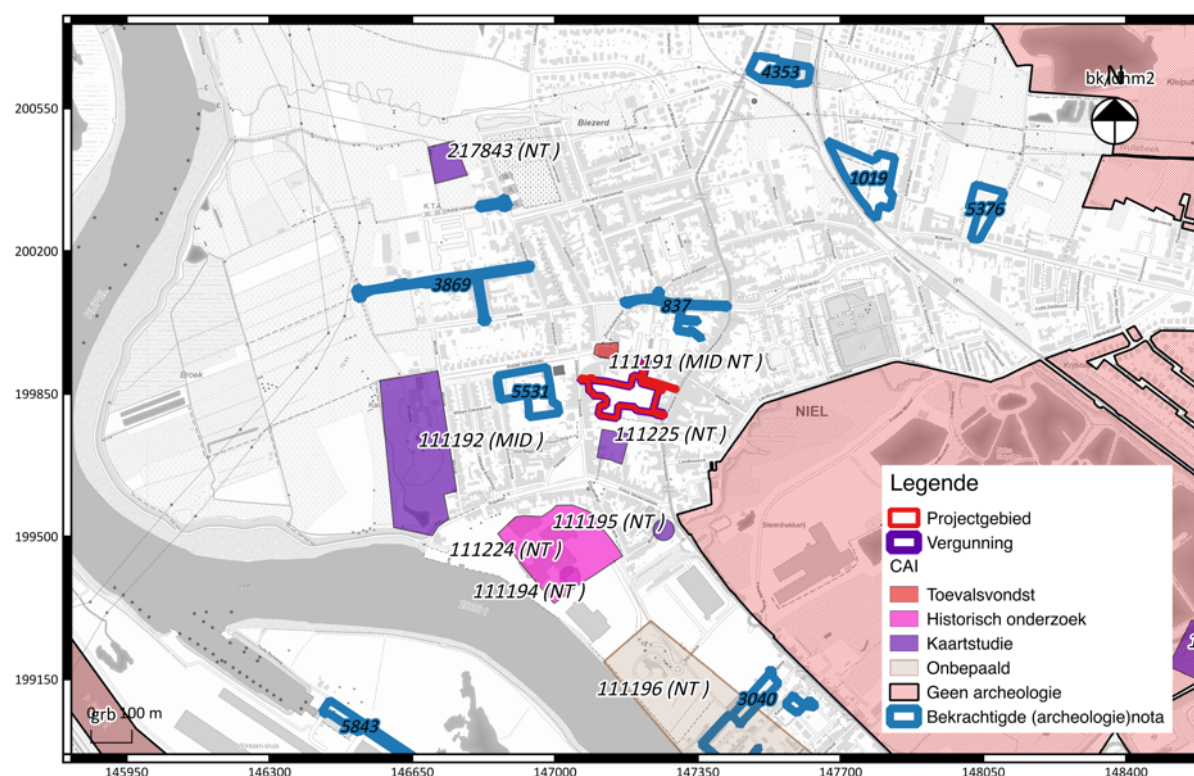

Fig. 1.29: Uittreksel uit de CAI met situering van het projectgebied.¹⁹

1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Er zijn weinig archeologische vindplaatsen gekend in de buurt van het projectgebied. Wellicht is dit het gevolg van het feit dat er bij infrastructuurwerken in het verleden weinig/geen aandacht werd besteed aan archeologie of omdat de bodemingrepen vervolgonderzoek niet noodzakelijk maakten.

¹⁹ www.agiv.be

Het projectgebied bevindt zich op hoger gelegen gronden, die omringd zijn door verschillende waterlopen (Rupel, Wullebeek). Hoewel de bodem ter hoogte van het projectgebied niet gekarteerd is, komen er in de omgeving bodems met een dikke antropogene bovengrond voor. Er zijn geen indicaties voor de aanwezigheid van gradiënten (droge oevergronden langs vennen/beken) in het paleolandschap ter hoogte van het projectgebied. Het ontbreken van een dergelijke ecologisch-strategisch interessante locatie resulteert in een eerder laag potentieel voor de aanwezigheid van (door een dikke antropogene bovengrond begraven) (artefacten)vindplaatsen uit de steentijd (jager-verzamelaars).

Voor wat betreft de periode van het neolithicum tot het einde van de Romeinse tijd zijn er weinig/geen gegevens voorhanden. Dit is wellicht te wijten aan het ontbreken van systematisch archeologisch onderzoek in de regio. Het potentieel stijgt vanaf de middeleeuwen, aangezien de oudste kapel op de plaats van de huidige kerk wellicht al tijdens de 7^e eeuw bestond en deze zich net ten noorden van het projectgebied situeerde. Tot in de tweede helft van de 19^e eeuw bleef het projectgebied ook onbebouwd. Daarna werden de percelen echter geleidelijk aan volgebouwd totdat in de 20^e eeuw enkel het zuidelijke gedeelte van het terrein nog onbebouwd was. Deze bebouwing is sinds enkele jaren terug verdwenen, maar het is onduidelijk in welke mate deze activiteiten het bodemarchief hebben aangetast.

1.2.5 Synthese

Aan de Dorpsstraat in Niel is een project voorzien voor de bouw van 75 wooneenheden (appartementen en huizen) en een nieuwe bibliotheek met een ondergrondse parkeergarage. Als gevolg hiervan bestaat er ter plekke een hoog risico op het verstoren van archeologische waarden. Het terrein ligt momenteel grotendeels braak, na de afbraak van de 20ste -eeuwse bebouwing. Het is echter onduidelijk in hoeverre deze constructies het bodemarchief hebben aangetast. In de zuidelijke hoek van het terrein zijn bomen aanwezig en langs de oost- en westzijde zijn parkeerplaatsen aangelegd. De verhardingen zullen worden verwijderd en de bomen gerooid in het kader van de nieuwe ontwikkeling. Het bureauonderzoek toonde aan dat de site voornamelijk over een potentieel beschikt voor de aanwezigheid van (pre)historische vindplaatsen met bodemsporen. Verder prospectieonderzoek met ingreep in de bodem is dus noodzakelijk om de aanwezigheid ervan te checken.

Kan de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende gestaafd worden?

De hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site kan op dit moment niet afdoende gestaafd worden voor het volledige terrein.

Zijn er archeologisch relevante sites aanwezig?

Op basis van het bureauonderzoek is het niet mogelijk om de aan- of afwezigheid van een archeologische site te bevestigen.

Wat is het wetenschappelijk potentieel van de aanwezige sites?

Tot op heden is de omgeving van het onderzoeksgebied archeologisch slecht gekend, daar er nauwelijks opgravingen en vooronderzoeken hebben plaatsgevonden. Aangezien het projectgebied in het verleden bebouwd was, werd de ondergrond waarschijnlijk deels verstoord. Het is echter onduidelijk in welke mate dit een impact gehad kan hebben op eventuele archeologische waarden, aangezien de dieptes van de verstoringen en van het archeologisch vlak niet gekend zijn. Verder prospectieonderzoek is noodzakelijk om de impact ervan te checken. Tevens toonde het bureauonderzoek aan dat er een hoge archeologische verwachting bestaat voor de aanwezigheid van

(pre)historische vindplaatsen met bodemsporen. Verder prospectieonderzoek met ingreep in de bodem is dus noodzakelijk om de aanwezigheid ervan te checken.

Moeten er bijkomende maatregelen worden genomen omwille van eventuele aanwezige sites?

Niet van toepassing.

Kunnen maatregelen voorgesteld worden voor een eventueel behoud in situ van een aanwezige archeologische site? Hoe kunnen deze maatregelen afgedwongen en gecontroleerd worden?

De geplande werken voorzien de bouw van een nieuwe bibliotheek en sociale woningen. Er komen twee losstaande appartementsgebouwen en negen grondgebonden woningen. Het westelijke deel van het vergunningsgebied zal grotendeels onderkelderd worden om parkeergelegenheid te voorzien. Het aanpassen van de plannen om zo een behoud *in situ* te bewerkstelligen behoort binnen het huidige project niet tot de mogelijkheden.

Aangezien louter op basis van het bureauonderzoek de afwezigheid van een archeologische site niet afdoende kan worden bewezen, dient verder archeologisch vooronderzoek plaats te vinden.

Hoofdstuk 2 Resultaten van het proefsleuvenonderzoek

2.1 Beschrijvend gedeelte

2.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode:	2019E66
Aanleiding:	De gemeente Niel plant een aanvraag voor het bekomen van een omgevingsvergunning voor enkele percelen aan de Dorpsstraat. De totale kadastrale oppervlakte van het projectgebied bedraagt ca. 11 810 m ² en deze van het effectieve vergunningsgebied 10 837 m ² . Daarmee valt de aanvraag binnen de aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen 3000 m ² of meer bedraagt (Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013, het Onroerendergoedbesluit van 16 mei 2014 en de Code van Goede Praktijk).
Actoren:	Nick Van Liefferinge OE/ERK/Archeoloog/2016/00111 Veldwerkleider, redactie Julie Van Roy Assistent-archeoloog, auteur Studiebureau Archeologie bvba OE/ERK/Archeoloog/2015/00002
Locatie:	Niel, Dorpsstraat (fig. 1.1 en 1.2) Bounding box: punt 1: x = 147 062, y = 199 790 punt 2: x = 147 301, y = 199 935 Niel, Afd. 1, Sectie A, percelen 366A2, 445C4, 447P2, 447X2, 447Y2, 447V2, 448H2, 617A (fig. 1.3)
Oppervlakte onderzoeksgebied:	10 837 m ²
Relevante termen:	Bureauonderzoek, dorpskern, 19 ^e eeuw, school

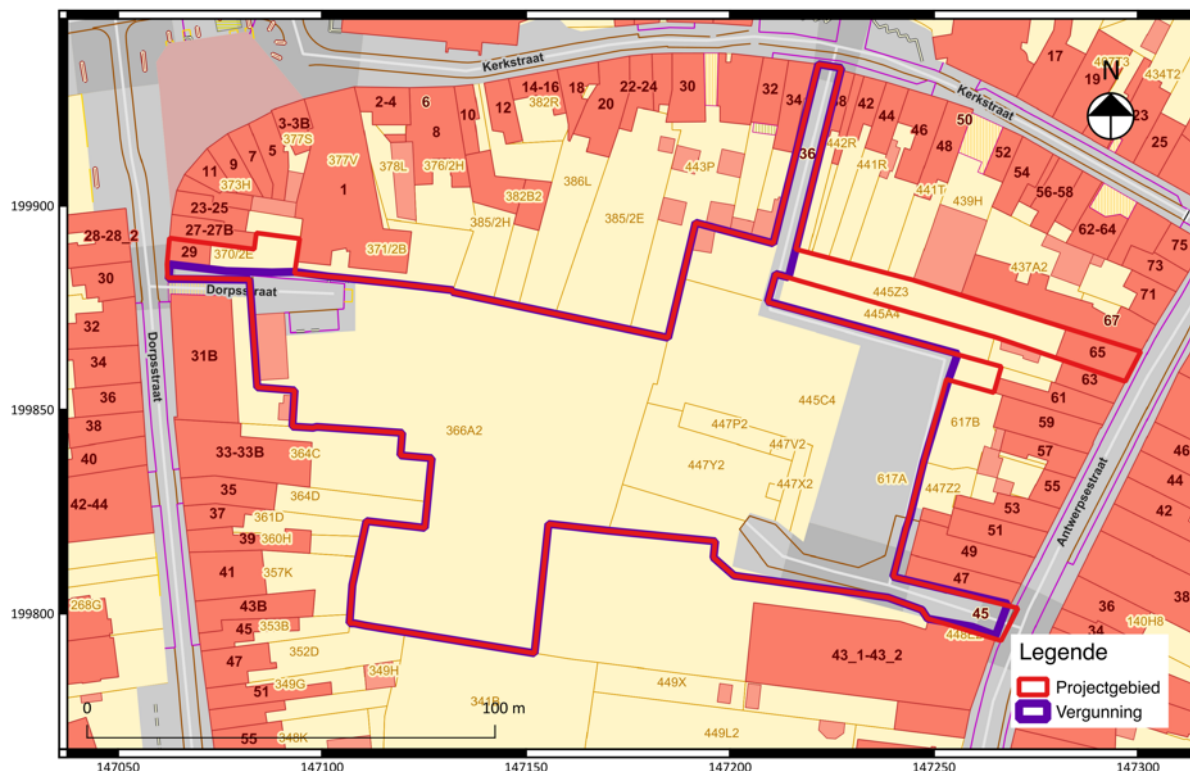

Fig. 2.1: Uittreksel uit het kadasterplan met situering van het projectgebied.

2.1.2 Archeologische voorkennis

Op basis van het gevoerde bureauonderzoek kon onvoldoende aangetoond worden dat er zich geen relevante archeologische waarden op het terrein bevinden. Door de aard van het geplande project – seniorenhuisvesting en een nieuwe bibliotheek – is een verstoring van het aanwezige bodemarchief onvermijdelijk.

Het projectgebied bevindt zich op hoger gelegen gronden, die omringd zijn door verschillende waterlopen (Rupel, Wullebeek). Hoewel de bodem ter hoogte van het projectgebied niet gekarteerd is, komen er in de omgeving bodems met een dikke antropogene bovengrond voor. Er zijn geen indicaties voor de aanwezigheid van gradiënten (droge oevergronden langs vennen/beken) in het paleolandschap ter hoogte van het projectgebied. Het ontbreken van een dergelijke ecologisch-strategisch interessante locatie resulteert in een eerder laag potentieel voor de aanwezigheid van (door een dikke antropogene bovengrond begraven) (artefacten)vindplaatsen uit de steentijd (jager-verzamelaars).

Voor wat betreft de periode van het neolithicum tot het einde van de Romeinse tijd zijn er weinig/geen gegevens voorhanden. Dit is wellicht te wijten aan het ontbreken van systematisch archeologisch onderzoek in de regio. Het potentieel stijgt vanaf de middeleeuwen, aangezien de oudste kapel op de plaats van de huidige kerk wellicht al tijdens de 7^e eeuw bestond en deze zich net ten noorden van het projectgebied situeerde. Tot in de tweede helft van de 19^e eeuw bleef het projectgebied ook onbebouwd. Daarna werden de percelen echter geleidelijk aan volgebouwd totdat in de 20^e eeuw enkel het zuidelijke gedeelte van het terrein nog onbebouwd was. Deze bebouwing is sinds enkele jaren terug verdwenen, maar het is onduidelijk in welke mate deze activiteiten het bodemarchief hebben aangetast.

2.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling

De doelstelling van een vooronderzoek met ingreep in de bodem is nagaan of er archeologische niveaus aanwezig zijn in het projectgebied en op welke diepte deze voorkomen. Op deze manier zal het mogelijk zijn om in te schatten in welke mate de geplande werken een versturende impact zullen hebben. Verder dient het vooronderzoek met ingreep in de bodem uitspraak te kunnen doen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site binnen het onderzoeksgebied en of er een mogelijkheid tot kennisvermeerdering bestaat.

Kan vooronderzoek met ingreep in de bodem bijkomende informatie aanleveren die het mogelijk zal maken de hypothesen gebaseerd op het bureauonderzoek te bevestigen, te verfijnen of bij te sturen? Hiermee wordt bedoeld dat gegevens gegenereerd kunnen worden met betrekking tot:

- De opbouw van de ondergrond
- De aan- of afwezigheid van intacte bodems
- De graad van verstoring van de oorspronkelijke bodem
- De verwachte periode en aard van een eventuele site

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- In hoeverre is de oorspronkelijke bodem (sub)recent verstoord?
- Zijn er archeologisch relevante sites aanwezig?
- Wat is de omvang en de begrenzing van deze archeologische sites?
- Wat is het wetenschappelijk potentieel van de aanwezige archeologische sites?
- Op welke dieptes bevinden zich relevante archeologische niveaus?
- Kan er een link gelegd worden tussen de aangetroffen site(s) en de sites die in het verleden reeds in de omgeving werden onderzocht?
- Aan welk type context kunnen de sporen toegewezen worden (bijvoorbeeld: nederzetting, funerair)?
- Is verder archeologisch onderzoek nodig. Zo ja, welke zones komen in aanmerking voor vervolgonderzoek?

Het vooronderzoek in zijn geheel kan als volledig worden beschouwd als er voldoende informatie werd gegenereerd om:

- Een te bekrachtigen (archeologie)nota op te maken die de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende staft.
- Een te bekrachtigen nota op te maken die het ontbreken van potentieel op kennisvermeerdering afdoende staft.
- Een te bekrachtigen nota op te maken die de (on)mogelijkheid voor een behoud *in situ* staft en een plan van aanpak hiervoor biedt.

De onderzoeksmethode beslaat een oppervlakte van ca. 8052 m², zoals die is afgebakend op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek. De onderzoeksdoelen zijn succesvol bereikt wanneer de vooropgestelde onderzoeksvragen en de bijkomende onderzoeksvragen beantwoord zijn.

2.1.4 Afbakening van het te onderzoeken gebied

Op basis van het bureauonderzoek wordt een proefsleuvenonderzoek noodzakelijk geacht op het toegankelijk deel van het projectgebied (ca. 8298 m²). Een beperkt deel van het terrein is bebost en dus niet toegankelijk. Op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek wordt afgewogen of ook dit deel van het vergunningsgebied alsnog archeologisch relevant is voor het uitvoeren van verder (prospectie)onderzoek.

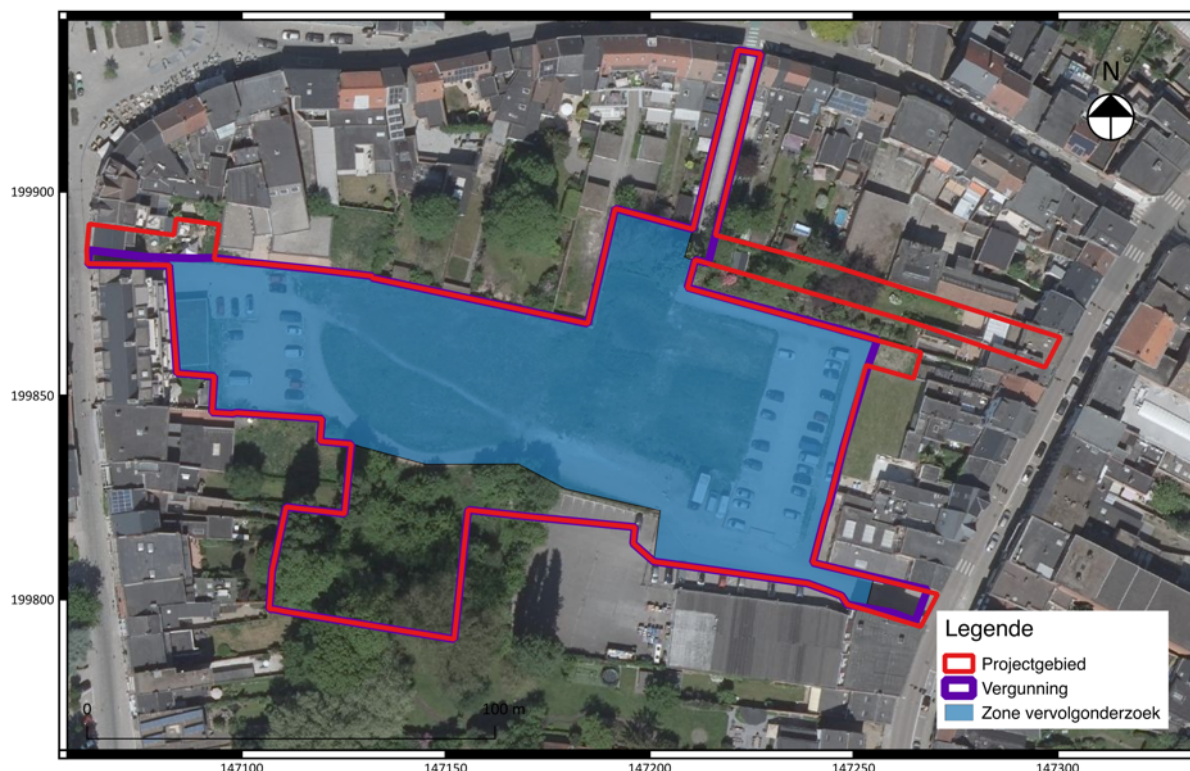

Fig. 2.2: Synthesepan met aanduiding van de zone geselecteerd voor verder onderzoek.

2.1.5 Vooropgestelde onderzoeksmethoden en -technieken

Op voorhand was voorgesteld om het terrein te onderzoeken met 4 continue proefsleuven van 2 m breed met een parallelle tussenafstand van max. 15 m tussen het middelpunt van elke sleuf. De sleuven hebben een noordwest-zuidoost oriëntering (fig. 4.3). De sleuven beslaan 10 % van het onderzoeksterrein. Door middel van kijkvensters kan een bijkomende 2,5 % onderzocht worden om zo een statistisch representatief beeld van het hele terrein te krijgen.

2.1.6 Afwijkingen ten aanzien van de vooropgestelde onderzoeksstrategie en -methodes

De parkeerzones in het oosten en het westen van het terrein waren nog in gebruik tijdens het veldwerk. Daardoor was het niet mogelijk om hier onderzoek uit te voeren. Ook de wandelpaden waren nog in gebruik, waardoor enkele proefsleuven lokaal werden onderbroken.

Uiteindelijk werden er 6 sleuven van verschillende afmetingen aangelegd. De meest oostelijke sleuven hebben een lichte noordwest-zuidoost oriëntatie en lopen ongeveer gelijk met het vooropgestelde

sleuvenplan. Aan de hand van sleuven 2, 3 en 4 werd de westelijke helft van het terrein onderzocht, maar door de wandelpaden hebben deze een andere oriëntatie gekregen dan oorspronkelijk gepland was. Uiteindelijk werd 400 m² uitgegraven, wat overeenkomt met zo'n 10% van de toegankelijke oppervlakte (ca. 3986 m² toegankelijk). De niet toegankelijke zones ter hoogte van de parkings waren net zoals de rest van het terrein in het verleden echter dens bebouwd (zie historisch overzicht bureauonderzoek). Hierdoor kan aangenomen worden dat deze zones een gelijkaardige geschiedenis hebben doorgemaakt als het centrale gedeelte van het terrein. De gegevens van het proefsleuvenonderzoek kunnen met andere woorden geëxtrapoleerd worden naar de parkeerzones. Ter hoogte van de oostelijke parking is in de nieuwe ontwikkeling eveneens parking voorzien. Uit het proefsleuvenonderzoek bleek dat overal op de site een dik (ca. 1 m) puinpakket voorkwam. Dit zou voldoende buffer moeten vormen om het onderliggende archeologische vlak te beschermen, daar de aanleg van de nieuwe parking enkel oppervlakkige bodemingrepen vereist.

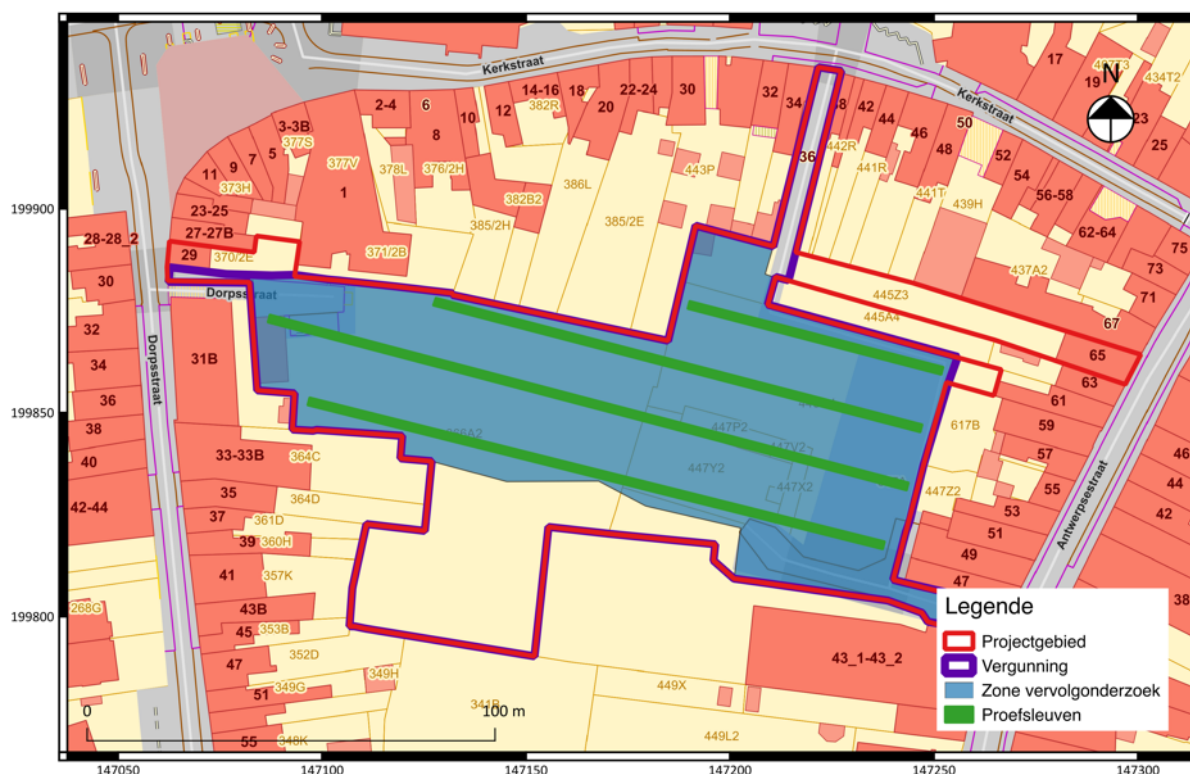

Fig. 2.3: Het vooropgestelde sleuvenplan zoals in de melding opgenomen.

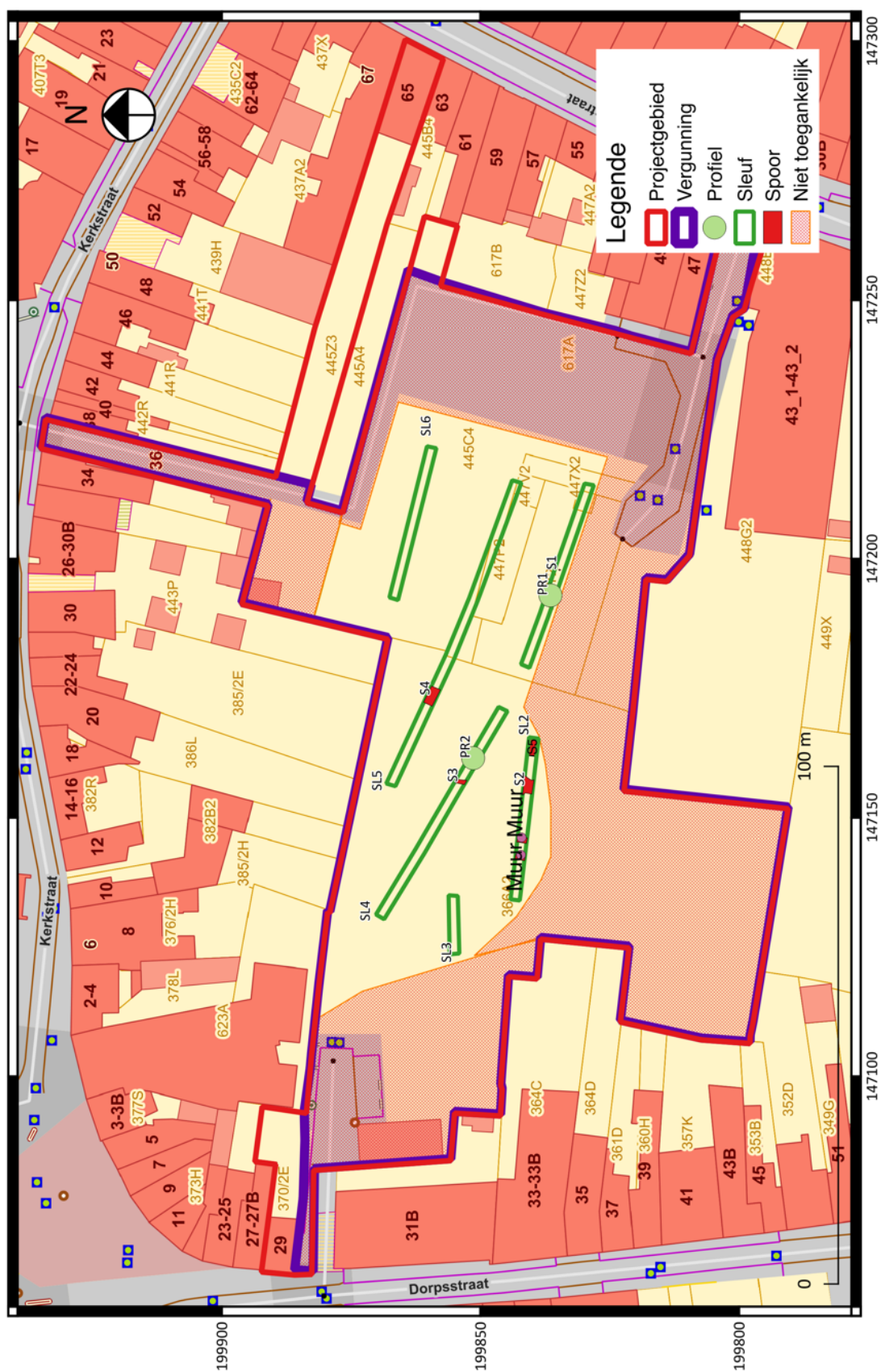

Fig. 2.4: Overzicht van de aangelegde proefsleuven met situering van de geregistreerde bodemprofielen.

2.2 Assessmentrapport

2.2.1 Lithostratigrafische en bodemkundige opbouw

Bij de aanleg van de eerste sleuf bleek onmiddellijk dat het archeologische vlak zich op grote diepte bevond. Het volledige terrein was bedekt met een zeer dik puinpakket (>1,5 m). Hieronder was nog een dunne Ap-horizont waarneembaar, die direct op de C-horizont rustte. Er werden tijdens het onderzoek twee bodemprofielen geregistreerd, die een zeer gelijkaardige opbouw vertoonden. Bijgevolg werd profiel 2 als referentie-bodemprofiel gekozen ter illustratie (fig. 2.5), aangezien dit zich redelijk centraal op het terrein bevond.

Fig. 2.5: Referentie-bodemprofiel 2.

2.2.2 Bespreking van de bodemsporen

Tijdens het veldwerk werden in totaal zeven geïsoleerde bodemsporen waargenomen en geregistreerd (zie fig. 2.4). Het gaat in alle gevallen om geïsoleerde – niet aan structuren gerelateerde – sporen van antropogene aard.

In de eerste sleuf werd één quasi rond donkergrijze paalkuil (S1) opgemerkt. Dit spoor werd niet gecoupeerd, daar het volledig geïsoleerd lag en geen deel uitmaakte van een gebouwplattegrond. De vulling bestond uit nat lemig zand en leverde geen archeologische artefacten op. Er werden ook geen andere inclusies aangetroffen, waardoor dit spoor niet dateerbaar was.

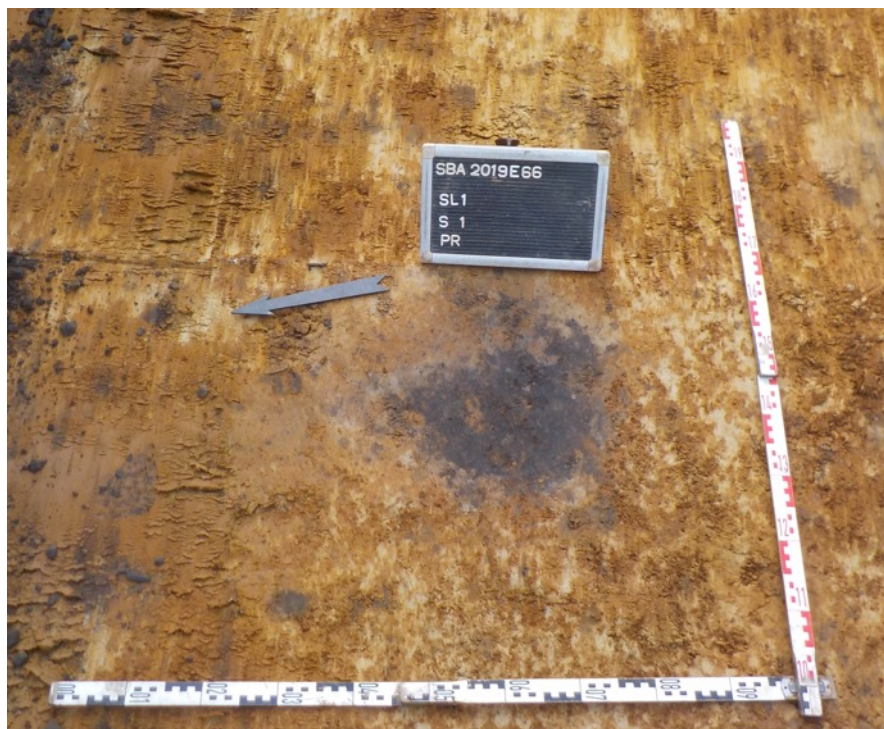

Fig. 2.6: Spoor 1 in het vlak.

Het tweede spoor werd aangesneden in de tweede proefsleuf. Het betreft een diffuus afgelijnde eerder zwartgrijze puin- of afvallaag (S2). In het zuiden van deze sleuf werd de moederbodem eveneens afgedekt door een puin- of afvallaag (S5) (35 cm). Bij het onderzoeken van deze lagen werden verschillende fragmentjes leisteen ingezameld. De leisteen was zeer broos en duidelijk bewerkt om als schrijftabletjes te dienen. Sommige fragmenten hadden een perforatie om het tabletje te bevestigen en waren afgewerkt met een gegleufde wand. Een groot deel vertoonde fijne inkrassingen, die waarschijnlijk het gevolg zijn van hun gebruik als schrijftablet. In deze zelfde laag werden meerdere fijne staafjes uit leisteen ingezameld. Sommige waren duidelijk aangepunt, wat erop wijst dat ze als griffels werden gebruikt. Mogelijk zijn deze vondsten in verband te brengen met de school van Onze-Lieve-Vrouwe Presentatie, waarvan vroeger enkele gebouwen ter hoogte van Dorpsstraat 31 stonden (fig. 1.20-21). Deze waren gebouwd in neogotische stijl en gingen terug tot het laatste kwart van de 19^e eeuw. Ondertussen zijn schoolgebouwen echter gesloopt en vervangen door appartementen.²⁰ In deze sleuf werden verder nog twee betonnen muren blootgelegd, die dwars door de sleuf liepen.

²⁰ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/13776>

Fig. 2.7: S5 in coupe.

Fig. 2.8: Betonnen muren in sleuf 2.

In de vierde sleuf werd een greppel (S3) met noord-zuid oriëntatie blootgelegd. Bij het couperen van dit spoor bleek het zeer duidelijk afgelijnd te zijn ten opzichte van de moederbodem. De greppel was ca. 32 cm diep uitgegraven en opgevuld met een zeer compacte zwarte humeuze vulling. Er konden een aantal vondsten uit dit spoor worden ingezameld, die zich allemaal leken te concentreren in het meest zuidelijke deel (tegen de sleufwand). Het betreft voornamelijk 19^e-eeuws materiaal, dat in de volgende paragraaf meer in detail zal worden besproken.

Fig. 2.9: S3 (greppel) in vlak en coupe.²¹

Bij de aanleg van sleuf 5 werd eveneens een dunne puinlaag aangetroffen (+/-20 cm dik). De vulling van dit pakket was zeer gelijkaardig aan die van S2 en S5 en vermoedelijk zijn deze lagen gelijktijdig. Bij aanleg van de sleuf raakte de graafmachine per ongeluk een oude – in onbruik geraakte – leiding, die wel nog vol water zat. Hierdoor was het zeer moeilijk om S4 verder te onderzoeken, aangezien het water in de sleuf bleef staan.

²¹ Op het fotobordje is per ongeluk een verkeerde nummering gebruikt. De correcte nummers zijn: SL4 en S3.

Fig. 2.10: S4 in vlak.

Tijdens de aanleg van de proefsleuven bleek echter dat grote delen van het terrein verstoord of verontreinigd waren. Vooral in sleuf 4 en 6 was de vervuiling het sterkst aanwezig (o.a. een mazoutgeur in S6). Hierover was op voorhand geen informatie bekend, waardoor de vervuilde grond nog op het projectgebied aanwezig was. De verstoringen kwamen voor als donkere scherp afgelijnde vlekken in de moederbodem en als recente muren en leidingen. Door de aanwezigheid van deze structuren had er zich ook een grote hoeveelheid water opgehoopt, die vrijkwam bij de aanleg van de sleuven.

Fig. 2.11: Zicht op de verstoringen in SL1 (links boven), SL3 (rechts boven), SL4 (links onder) en SL5 (rechts onder).

2.2.3 Bespreking van de vondsten

De ingezamelde vondsten zijn voornamelijk afkomstig uit drie grote contexten: S2, S5 en S3. Het gaat voornamelijk om materiaal uit de tweede helft van de 19^e eeuw en het begin van de 20^e eeuw. S2 en S5 waren twee puinlagen, die op korte afstand van elkaar lagen. De vondsten uit beide sporen zijn dan ook erg gelijkaardig. Het aardewerkensemble is grotendeels samengesteld uit industriële waar. Herkende vormen zijn borden, schotels, kopjes en een (bloem)pot. In mindere mate kwam er ook oxiderend gebakken aardewerk aan het licht, waaronder een deel van een kandelaar waarin nog een stukje van een kaars zat. Verder werden er nog twee glazen flesjes aangetroffen met respectievelijk 150 D en 200 (inhoudsmaat) aan de onderkant.

Fig. 2.12: Vondsten uit S2.

S5 bevatte naast gefragmenteerd industrieel aardewerk een volledig oxiderend gebakken schaalkje. De meest opvallende vondsten uit dit spoor zijn echter gefragmenteerde griffels en schrijftabletjes, beide vervaardigd in leisteel. Sommige delen van de griffels zijn nog duidelijk aangepunt om als schrijfstift te dienen. De leistenen tabletjes hebben verschillende inkrassingen en een enkel fragment was geperforeerd om op een houten ondertablet te worden bevestigd. Deze vondsten zijn, zoals reeds gezegd, in verband te brengen met de afgebroken school aan de Dorpsstraat. In deze laag werden ook kleine kraaltjes en platte keitjes aangetroffen. Die laatste dienden mogelijk als speelschijfjes. Opmerkelijk is dat enkel in dit spoor delen van een kleipijpje (3 kleine fragmenten) werden aangetroffen. Bij sites uit deze periode zou men verwachten een veel groter aantal aan te treffen. Mogelijk is dit opnieuw het gevolg van het gebruik als schoolterrein van het projectgebied. Ten slotte werd er nog een deel van een versierd fluitglas ingezameld.

Fig. 2.13: Vondsten uit S5.

Uit S3 (greppel) kwam een grote hoeveelheid steengoedflessen tevoorschijn, alsook enkele fragmenten industrieel gebakken aardewerk. Ook dit spoor leverde een glazen flesje op. Het gaat om een donkergroene fles met een zegel. Centraal in het zegel staat een hoofdletter G, die omringd is door het omschrift ELIXIR DE GUILLIE. Dit was een medicijn tegen slijmen dat tegen een veelheid aan kwalen gebruikt kon worden. Zo schreef Guillié in 1836 een traktaat over de oorsprong en de behandeling van

slijmen met het elixir.²² Een krantenartikel van 12 juni 1861 opgesteld door Guillié zelf waarschuwt zelfs voor het in omloop zijn van vervalst Elixir De Guillié.²³

Fig. 2.14: Aankondigingen Elixir de Guillié en fles afkomstig uit S3.

²² Guillié 1836.

²³ L'écho de Courtrai, 12-06-1861. Geraadpleegd via:

<https://beeldbank.kortrijk.be/erfgoed/index.php/newspaperpage/watch/bbef344df3b949c2967613394218b88f794b79e1349e4cdc8e596218d8fec6c93f0c3c45aeb664ce3e0ea51a7de6ea87>

Fig. 2.15: Vondsten uit S3.

2.2.4 Natuurwetenschappelijke staalnames

Er werden geen stalen genomen in functie van natuurwetenschappelijk onderzoek.

2.2.5 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Binnen de grenzen van het geprospecteerde areaal werden meerdere bodemsporen aangetroffen. Deze zijn echter niet geassocieerd met archeologische structuren en het gaat voornamelijk om puin- of afvallagen. Een geïsoleerde paalkuil leverde geen artefacten op en is dus niet dateerbaar. De greppel die over het terrein loopt, werd enkel in sleuf 4 aangetroffen en lijkt geen verband te houden met een oude(re) perceelsindeling.

De vondsten situeren de greppel (S3) en de puinlagen (S2, 4 en 6) duidelijk in de 2^e helft van de 19^e eeuw. Vermoedelijk is er wel een verband met de vroegere aanwezigheid van een school ter hoogte van de Dorpsstraat nr. 31. Zo werden er meerdere fragmentjes van griffels en leistenen schrijftabletjes teruggevonden. Enkele kleine kraaltjes lijken afkomstig te zijn van (kinder)armbandjes. Verder werd er nog een knikker en enkele mogelijke speelschijfjes teruggevonden.

Zodoende bleek de ondergrond relatief intens verstoord door de talrijke bouw- en afbraakwerken op het terrein, waarbij eventueel oudere sporen vernietigd zijn.

2.2.6 Impactbepaling van de geplande werken op het bodemarchief

Ter hoogte van het reeds geprospecteerde areaal is duidelijk dat de geplande werken zullen ingrijpen op een (in kwantitatief en kwalitatief opzicht) beperkt bodemarchief dat geen toegevoegde waarde meer verschaft voor het vergroten van archeologische kenniswinst met betrekking tot de regio.

De aard en datering van het bodemarchief kon vooralsnog niet worden vastgesteld ter hoogte van de bestaande verhardingen (oostelijke grens en westelijke grens van het projectgebied) en het areaal met bos in de zuidelijke sector van het terrein. Voor wat betreft deze niet onderzochte deelgebieden wordt gemotiveerd waarom wel/geen verder vooronderzoek met ingreep in de bodem in een uitgesteld traject noodzakelijk/nuttig is (zie fig. 2.16).

2.2.6.1 Areaal met bos (zuidelijke sector van het projectgebied)

Omwille van de begroeiing kon er in deze zone vooralsnog geen vooronderzoek met ingreep in de bodem plaatsvinden. Om de bodemopbouw en de eventuele verstoringsgraad van de gronden te checken werden hier op 21 augustus 2019 twee controleboringen uitgevoerd. Deze terreinverkenning toonde aan dat er geen sprake is van een bodemverstoringen. Onder een dikke antropogene bovengrond situeert zich een niet verstoord archeologisch niveau in de top van de moederbodem (B/C-horizont) op een diepte van ca. 70 cm.

De geplande werken in deze zone omvatten de aanleg van een ondergrondse parking (met een uitgravingsdiepte van min. 3,5 m -mv) en de bouw van een bibliotheek (met funderingsdiepte van min. 80 cm -mv). Deze bodemingrepen bedreigen de eventueel aanwezige archeologische waarden in deze zone. Om die reden is verder vooronderzoek met ingreep in de bodem (d.m.v. proefsleuven) noodzakelijk en nuttig in deze zone. Aangezien het rooien van de bomen enkel na het verkrijgen van de stedenbouwkundige vergunning kan gebeuren, dient dit verder onderzoek in uitgesteld traject te worden uitgevoerd.

2.2.6.2 Verharding (parking) westelijke grens

De bestaande parking (verharding) langs de westelijke grens van het projectgebied was tijdens het proefsleuvenonderzoek nog in gebruik en dus ontoegankelijk. Aangezien deze zone overeenkomt met de geplande sociale woningen (met een funderingsdiepte van min. 80 cm) en de aanleg van de ondergrondse parking (met een uitgravingsdiepte van min. 3,5 m) is verder vooronderzoek met ingreep in de bodem (d.m.v. proefsleuven) hier noodzakelijk en nuttig om de aanwezigheid/bewaringstoestand van eventueel relevante archeologische/bodemkundige waarden te checken. Dit verder onderzoek dient te worden uitgevoerd in een uitgesteld traject, na verwijdering van de aanwezige verhardingen bij de parking.

2.2.6.3 Verharding (parking) oostelijke grens

Ter hoogte van de oostelijke, bestaande parking zal de huidige verharding worden verwijderd zonder verdere uitgraving. Ook toonde de reeds uitgevoerde prospectie aan dat hier sprake is van een puinpakket in de bovengrond (dikte ca. 1 m) dat het onderliggend (al dan niet lokaal verstoord) archeologisch niveau (in de top van de C-horizont) afdekt/beschermt. Op basis van beide argumenten wordt voldoende gemotiveerd dat verder vooronderzoek met ingreep in de bodem (d.m.v. proefsleuven) niet noodzakelijk/nuttig is voor wat betreft deze zone.

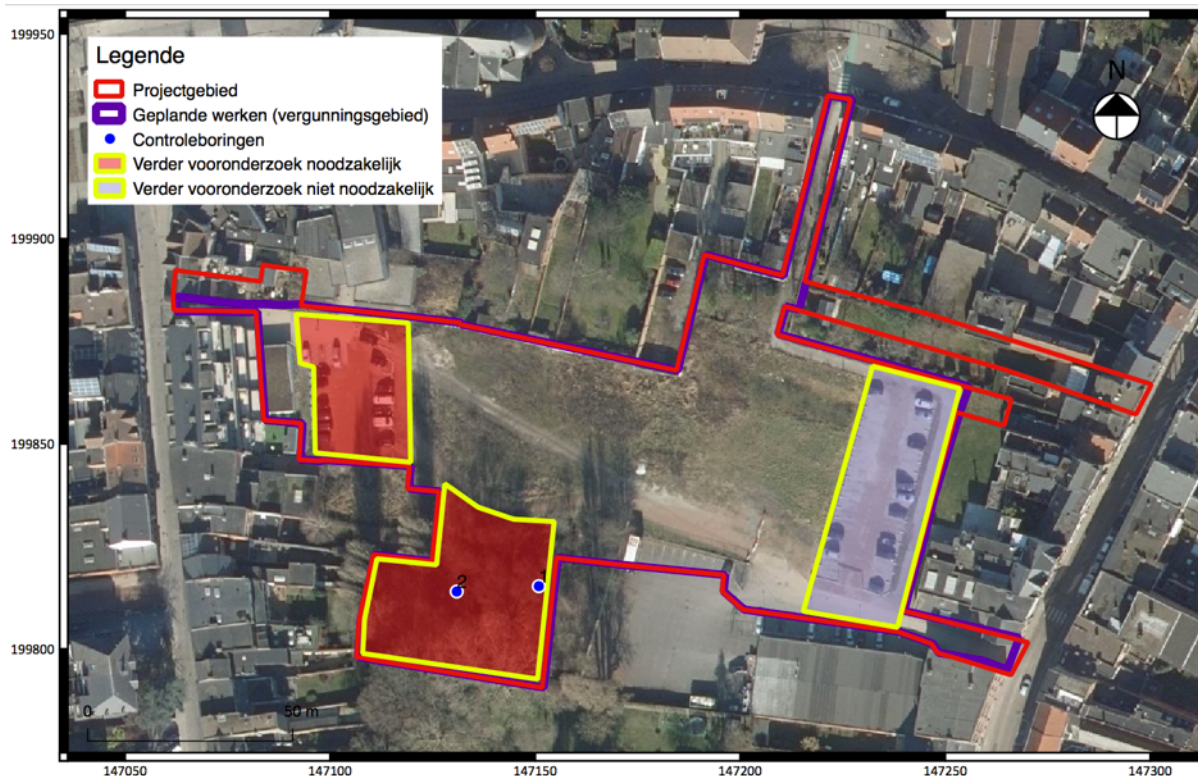

Fig. 2.16: Afbakening van zones waar verder vooronderzoek met ingreep in de bodem wel/niet noodzakelijk is.

2.2.7 Beantwoording onderzoeksvragen

De vooropgestelde onderzoeksvragen kunnen accuraat worden beantwoord na het verder vooronderzoek met ingreep in de bodem (zie hoofdstuk 3: Programma van maatregelen).

Bibliografie

Literatuur

ARCKENS M. & DE BEENHOUWER J. 2014: *Archeologienota Niel Poortelei. Programma van Maatregelen*, Wijnegem.

BAEYENS L. 1976: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Hoboken 43 W*, Tielt.

DE CLEER, S. 2016: *Archeologienota Schelle, Provinciale Steenweg. Deel 3: Programma van maatregelen*, Gent.

DECRAMER W. & COUSIN S. 2017: *Archeologienota: De uitbreiding van het schoolcomplex aan de Ridder Berthoutlaan te Niel*, Tienen.

DE RAYMAEKER A. & DOCKX C. 2016: *Archeologienota: Het archeologisch bureauonderzoek aan de Rozenstraat te Niel*, Kessel-Lo.

GUILLIÉ S. 1836: *Verhandeling over den oorsprong der fluimen, of slijmachtige stoffen, derzelver gevolgen en gevaarlijken invloed op s'menschen gestel, gevolgt Eener uitlegging om zich zelve ten spoedigsten daarvan te genezen door het gebruik van het versterkend, en Slijmwerend Elixir, Elixir tonique anti-glaireux*, Parijs.

MICHIELS A. 2011: *Rupera. Vertellen Keltische plaatsnamen een stuk geschiedenis van de Rupelstreek?*, s.l.

NIJSSEN, E. 2016: *Archeologische evaluatie van het bodemarchief in Niel (Antwerpen), Emiel Dewittestraat zonder nr. Programma van Maatregelen. ABO Archeologische Rapporten 269*, Gent.

PRAET M. 2017: *Archeologische evaluatie van het bodemarchief langs de Legastraat en steenbakkerijen te Niel. Programma van maatregelen. ABO Archeologische Rapporten 294*, Gent.

PRAET M. 2017: *Archeologische evaluatie van het bodemarchief van de Wirixstraat, Korte Hamelweg en Hamelstraat te Niel (K-13-031 NL). Programma van Maatregelen. ABO Archeologische Rapporten 467*, Gent.

REYNS N. 2017: *Programma van maatregelen Bornem – Oude Sluisweg. Hingene (Bornem) – Oude Sluisweg. Ruisbroek (Puurs) – Nijverheidstraat, Temse*.

VAN LIEFFERINGE N. 2018: *Nota: Resultaten van het archeologisch vooronderzoek aan de Ridder Berthoutlaan te Niel*, Tienen.

Websites

http://www.avra.be/opgravingen-kontich.htm#xl_bronstijd

www.dov.vlaanderen.be

<https://www.flickr.com/photos/erfgoed/2340432314>

http://www.fotoniel.be/archief/history_niel/gemniel/pagina1.html

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120691>

[http://www.maasniel.nl/Geschiedenis/De betekenis van de naam maasniel.htm](http://www.maasniel.nl/Geschiedenis/De_betekenis_van_de_naam_maasniel.htm)

L'echo de Courtrai, 12-06-1861. Geraadpleegd via:

<https://beeldbank.kortrijk.be/erfgoed/index.php/newspaperpage/watch/bbef344df3b949c2967613394218b88f794b79e1349e4cdc8e596218d8fec6c93f0c3c45aeb664ce3e0ea51a7de6ea87>

<https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

https://www.telegraaf.nl/nieuws/2390112/monumentaal-gevecht-voor-het-spaans-toreken?utm_source=google&utm_medium=organic

<http://thesaurus.onroerenderfgoed.be>

http://users.skynet.be/dirkbinon/ruisbroek_sauvegarde/pagina's/nielhellegat.htm

Plannenlijst

Bureauonderzoek	
Plannummer	1.1
Type plan	Topografische kaart
Onderwerp plan	Locatie projectgebied
Aanmaakschaal	1/5000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferereerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.2
Type plan	Archeoregio's
Onderwerp plan	Locatie projectgebied
Aanmaakschaal	-
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	2019
Plannummer	1.3
Type plan	Kadasterplan
Onderwerp plan	Locatie projectgebied
Aanmaakschaal	1/1000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferereerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.4
Type plan	Luchtfoto (meest recent)
Onderwerp plan	Locatie plangebied
Aanmaakschaal	1/1000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferereerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.5
Type plan	Ontwerpplan
Onderwerp plan	Ontwerpplan Nielderhoff
Aanmaakschaal	-
Aanmaakwijze	Digitaal, ©Initiatiefnemer
Datum	2019
Plannummer	1.6
Type plan	Grondplan
Onderwerp plan	Grondplan gelijkvloers
Aanmaakschaal	-
Aanmaakwijze	Digitaal, ©Initiatiefnemer
Datum	2019
Plannummer	1.7

Type plan	Grondplan
Onderwerp plan	Grondplan kelderverdieping
Aanmaakschaal	-
Aanmaakwijze	Digitaal, ©Initiatiefnemer
Datum	2019
Plannummer	1.8
Type plan	Terreinsnede
Onderwerp plan	Doorsnede geplande ontwikkeling
Aanmaakschaal	-
Aanmaakwijze	Digitaal, ©Initiatiefnemer
Datum	2019
Plannummer	1.9
Type plan	Digitaal hoogtemodel (DHMII)
Onderwerp plan	Hoogteverloop
Aanmaakschaal	1/10 000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.10
Type plan	Digitaal hoogtemodel (DHMII)
Onderwerp plan	Hoogteverloop
Aanmaakschaal	1/1500
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.11
Type plan	Terreinverloop
Onderwerp plan	Hoogte van het projectgebied
Aanmaakschaal	-
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.12
Type plan	Tertiair geologische kaart + topografische kaart
Onderwerp plan	Bodemopbouw
Aanmaakschaal	1/10 000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.13
Type plan	Quartaire geologische kaart + topografische kaart
Onderwerp plan	Bodemopbouw
Aanmaakschaal	1/10 000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2019

Plannummer	1.14
Type plan	Bodemkaart + topografische kaart
Onderwerp plan	Bodemopbouw
Aanmaakschaal	1/5000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferenced (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.15
Type plan	Ferrariskaart
Onderwerp plan	Historische kaart
Aanmaakschaal	1/2000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferenced (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.16
Type plan	Primitief kadaster 1805
Onderwerp plan	Historische kaart
Aanmaakschaal	1/1000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferenced (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.17
Type plan	Atlas der Buurtwegen
Onderwerp plan	Historische kaart
Aanmaakschaal	1/2000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferenced (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.18
Type plan	Popp-kaart
Onderwerp plan	Historische kaart
Aanmaakschaal	1/2000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferenced (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.19
Type plan	Vandermaelenkaart
Onderwerp plan	Historische kaart
Aanmaakschaal	1/2000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferenced (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.20
Type plan	Kadaster 1886
Onderwerp plan	Historische kaart
Aanmaakschaal	1/1000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferenced (J. Van Roy)
Datum	

Plannummer	1.21
Type plan	Kadaster 1908
Onderwerp plan	Historische kaart
Aanmaakschaal	1/1000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.22
Type plan	Kadaster 1947
Onderwerp plan	Historische kaart
Aanmaakschaal	1/1000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	1.23
Type plan	Luchtfoto
Onderwerp plan	Plangebied
Aanmaakschaal	1/2000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	1971
Plannummer	1.24
Type plan	Luchtfoto
Onderwerp plan	Plangebied
Aanmaakschaal	1/2000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	1979-1990
Plannummer	1.25
Type plan	Luchtfoto
Onderwerp plan	Plangebied
Aanmaakschaal	1/2000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2000-2003
Plannummer	1.26
Type plan	Luchtfoto
Onderwerp plan	Plangebied
Aanmaakschaal	1/2000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2005-2007
Plannummer	1.27
Type plan	Luchtfoto
Onderwerp plan	Plangebied
Aanmaakschaal	1/2000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)

Datum	2014
Plannummer	1.28
Type plan	Luchtfoto
Onderwerp plan	Plangebied
Aanmaakschaal	1/2000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2016
Plannummer	1.29
Type plan	Luchtfoto
Onderwerp plan	Plangebied
Aanmaakschaal	1/2000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2018
Plannummer	1.30
Type plan	Topografische kaart + CAI gegevens
Onderwerp plan	CAI
Aanmaakschaal	1/10 000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Resultaten van het proefsleuvenonderzoek (2019E66)	
Plannummer	2.1
Type plan	Kadasterplan
Onderwerp plan	Locatie projectgebied
Aanmaakschaal	1/1000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	2.2
Type plan	Luchtfoto
Onderwerp plan	Synthesepan verder onderzoek
Aanmaakschaal	1/1000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	2.3
Type plan	Kadasterplan
Onderwerp plan	Vooropgesteld sleuvenplan
Aanmaakschaal	1/1000
Aanmaakwijze	Digitaal, georeferentieerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Plannummer	2.4
Type plan	Kadasterplan
Onderwerp plan	Aangelegde proefsleuven

Aanmaakschaal	1/1000
Aanmaakwijze	Digitaal, gegeorefereerd (J. Van Roy)
Datum	2019
Programma van Maatregelen (2019E66)	
Plannummer	3.1
Type plan	Kadasterplan
Onderwerp plan	Locatie projectgebied
Aanmaakschaal	1/1000
Aanmaakwijze	Digitaal, gegeorefereerd (J. Van Roy)
Datum	2019